

TWAELFDE BOEK

VAN DE

GELDERSCHEN
GESCHIEDENISSEN.

Vervattende de daeden en 't bedrijf

VAN

WILLEM den tweeden, neghenden Her-
togh van GELDER, ende den eersten wt
het Huys van CLEVE.

I N H O U D.

1. 2. **D**E Lotringer dinght op de ervenis van Gelderland, als mede Keyser Karel. 3. Waer op de Staeten antwoorden. 4. Die het slechten van 't Slot te Wageninghen verbieden, ende de Steden voor den vyand vvaershouwen. 5. Ende Willem in-hulden, die sijn vader Ian van Cleve verliest, ende sich verdedicht. 6. Sijne zuster Anne trouwende met Henrick Koningh van Engeland vword vveder verstoeten. 7. Land dagh tot Arnhem. 't Slot van Ameroyen. De Gentenaers van den Keyser getughtigbd. 8. 9. De landschap bewillight in eene buyten-schattingh. Willem spreekt met den Keyser. De Prins van Oranje hylickt met de dochter van den Lotringer, die sijn recht op Gelderland betoont. 10. François Koningh van Frankryk treckt Willem aen sijne zijd. Bister schryven van den Keyser aen den Vorst. 11. De Gelderse op den Rijx-dagh, alwaer de Keyser sijn recht op het Vorstendom aen wijft. 12. Willem doet sijn kerk-gangh met Iohanne van Navarre, ende geeft Ravenstejn aen François. De Keyser koppelt den zoon van Lotringen aen de vveduwe van Milanen. 13. François verbind sich met Willem ende met de Koninghen van Denemarken en Sweeden tegen den Keyser, die by Algiers schip-breuk lyd. 14. Willem vverft, als mede François, die Lutzenburger-land bemaghticht. 15. Rossen verzoekt aen de Luykenaers door-tocht, voor vvien die van Antwerpen schricken, ende de Gelderse vvi hunne Stad zetten. 16. Hy verwoest Brabant, ende vvinnt het Slot te Hooghstraeten. De Gelderse over al aengehouden. De vverken met de Oude en Nieuwe merkten van Arnhem. 17. Rossen verlaet door een vwonderen streck den Prins van Orange. 18. Eyst Antwerpen op, ende vernielt alles daer omtrent. 19. Breekt op, ende koemt voor Loeven, alwaer de

P p

Racch

ON,
OLF,
ten

gh

togh

ne getrouwd
Adolf Hertogh
Gelder.ippe, Vorstin
in Lotringen,
raer van voor
een gesproo-
en.ex
hoc
fa-
ans
tet:
tem

AELFDE

Raed met hem verdraecht. 20. Welk de klerken om-stooten, ende den vyand manlijken vvt-keeren. 21. Rossen van den Franssen betaeld zijnde trecks naer huys. Gulicher-land door Willem den vyand vveder onthandighd. 22. De Fransse belegghen Perpinaen te vergeefs; vermeersteren Landrechy ende stroopen in Henegouw. 23. De Keyser laet Koningh François ende Willem aenklagghen. Noch yet meer. 24. De Geldersee verstaen den Hertogh van Aerschot. Rossen vvinde ende plondert Amersfoort, Helmond ende Eynhoven. De Nykerkers kloppen Ian van Voort. 25. Beginsselen van vyandschap tusschen die van Thiel en Wageninghen. De Keyser geeft verzeckeringh aen den Iannÿten tot Arnhem en Nymegen. 26. Stille-zaet van Over-Yssel met die van de Velouwen 't Graefschap. 27. 28. 29. Keyser Karel belegert, vermeerstert, ende plaeght iammerlijken de Stad Duren. 30. Willem verkrijght by den Keyser genade, ende doet afstand van Gelderland. 31. Eyst sijne onder-trouwde: ende de antwoord van Koningh François. 32. Sijne moeder sterft van rouw. Hy laet eenighe van sijne Raeden onthoofden. 33. Onslact de Geldersee van sijn eed. 34. 35. Het verdragh van Venloe tusschen den Keyser ende de land-schap. 36. 37. Eenighe voor-slaegghen om de Geldersee best te bestuyren. Rossen vwordt Keyserlijke Overste, ende de Prins van Oranje Geldersee Stad-houder. 38. 39. De Koningh van Frankrijk ontzet Guyse en Landrechy. De Keyser timmert een Slet te Kamerick, ende onsteekt den Engels-man tegens de Fransse.

t'Eyndens aen koemt een Geslacht-boom van de Graven en Vorsten van Cleve.

WILLEM

WILLEM den tweeden, neghenden
Hertogh van Gelder, ende den eersten wt het
Huys van Cleve.

1538. I. **Z**oo drae als wijlen Hertogh KARL met behoorlijke eer en pracht ter aerden was geholpen, hebben alle in-zaeten van Gelder het oogh ende hun hoope gellaeghen, ende met onbedwonghen wil, wt kragt van de voorgaende over-komst, tot een Heer aengenoomen WILLEM oudsten zoon van Cleve, Gulich, ende van der Mark, een yverend iongh-man, op het 22. ofte (zoo andere verhaelen) voor het 20. iaer sijns levens; die voort de vernaemste Steden met genoeghzaeme bezettingh gingh verzorgen. Ten welken eynde alvorens te *Ruermond* een land-dagh was aen-bestemd; alwaer drie Lotringhse afgezanten van weghen hun Hertogh *Anthonis* den Staeten voor-droeghen, dat de zelve de naghel-naefste bloed-vriend, ende daerom aileen rechte erfgenaem was van den over-leeden *Karel* en syne landen; verzoekende met alle ernst en vriendschap dat hy hier voor moght aengefien ende eerst-daghs op zekere plaets daer toe beraemen bezwooren worden: die dan henuyden een genadigh en dankbaer Heer be-loofde te wesen, hare vryheden te vermeerren, ende de landen trouwelyken te beschutten; te meer vermits de voorighe Hertogh meest door syne voor-zorgh ende met syne penninghen geloof was, ende meermals in den nood met geld, volk ofte met goeden raed ontzet; zoo dat hy ook noch eenighe on-afgeloofte hand-schriefften

van een merkelyke geld-schuld in sijn bewaer had: zonder dat de vermeynde en ydele overdraght, by 'tleeven ende in ondank van *Karel* met den Vorst van Cleve gemaect, hier tegens konden doen, ofte het onwederleggelijk recht van een drien krenken ofte dood doen. Waer over aen hem af-schrift behoordt verleend te worden van sijns ooms laetste wille, als mede van het goud, zilver ende kleynodien, in groot getal buyten allen twijffel by hem na-gelaeten. Dat de Vorst van Lotringen met den synen dickwijls hun leeven, eer en middelen voor den overleeden hadden gewaeght; ende daerom geensins vermoeden en konde, dat de Staeten, die noyt te vooren de wettelijke erfgenaemen der landen hadden begeeven ofte over de hand gellaeghen, nu tot zoo eene schandelyke ondankbaerheyd en tastelyke onrechtvaerdigheyd zouden vervallen. Tot het voor-geslaegen houwelijk zoude de Hertogh misschien ook wel verstaen, indien hy bevond, het zelve te kunnen dienen tot bevorderinghe syner ervenis en voordeel der landen. De Staeten, weetende het wt-stellen den eenighen wt-wegh en hulp-middel te zijn wanneer het weygheren oneerlijk ofte niet buyten gevaer en is, gaven voor bericht, *zich van alles met de Ridderchap en Steden binnen Ruermond te zullen bespreken, ende binnen zes weken volkomen bescheyd aen sijns Hoogheyd over te schrijven.* Ondertusschen is 'er te *Nicy* in Savoyen door aendrijven van Paus *Paul* eene tien-iarighe wapen-rust gellooten tusschen den Keyser en Koningh *François*: alwaer men mede handelde van verscheydene houwelyken, inzonderlijk der geener, die het Huys van *Oostenrijk* ofte in maeghschap bestonden, ofte het zelve konden onder-stuten. Ende heeftmen vast gesteld, dat *François van Lotringen*, eerste zoon van Hertogh *Anthonis*, met de onbeslaepene weduwe van *Sforza* Hertogh van *Milanen* (gebooren wt des Keyfers zuster getrouwd aen *Christiaan* den tweeden Koningh der Deenen) in echt zoude treden, ende daer mede te leen ontfanghen het Vorstendom van Gelder ende Graefschap van *Zutveen*; om alzoo wt te sluyten het gedreyghde houwelijk tusschen den gedachten *François* ende eene dochter van Cleve; nademael *Willem van Cleve*, niet zonder merkelyke verfoornis van den Keyser, had geweygert met de voorzeyde weduwe bruyloft te houden.

2. Onder dit quam den Keyser ter ooren, niet alleen dat de ervenis van Gelderland aen *Willem* was op-gedraeghen, maer ook Hertogh *Karel* in sijn hooghen ouderdom wt de wereld en sijn bewind gescheyden. Weshalven hy door syne zuster *Marie* Stad-houderesse der Nederlanden op staende voet aen de Gelderle Standen zorghvuldighe brieven liet af-gaen, ende daer by verhaelen; zeer bedonderd te zijn, dat sy yemant anders dan hem tot hunnen Vorst hadden gestelt; ook niet te kunnen aennemen, dat zulx den Hertoghen van Cleve en Gulich ernst was, welke hy geensins aldaer wilde gedooghen,

den vyand
reckt naer
22. De
de stroopen
klaeghen.
1. Rossen
Nykerkers
van Thiel
Arnhem
n't Graef-
t iammer-
ende doet
antwoord
enighe van
35. Het
7. Eenighe
ke Overse,
mingh van
Kamerick,

1538. „ in't byzonder op zoo een tijd, wanneer hy met
 „ den Koningh van Vrankrijk in vrede zat: be-
 „ geerende op alles de eyghentlijke meeningh der
 „ Steden te weeten, om syne sticken daer na te
 „ steeken. Hy voegde hier by, dat hy ook over
 „ dese zaek onlax een beyde Vorsten vader en
 „ zoon eene bezendinghe had gedaen, ende nu
 „ den Steden te gemoet voerde; hoe dit recht
 „ hem voor langbe iaeren door een wetlyken en
 „ rechtmaetighen koop ende op-draght was aen-
 „ gekoemen, niet alleen ten op-sicht der voor-
 „ zaeten van Hertogh *Karel*, maer ook zelfs wt
 „ den naem van *Willem* voor-ouders ende sijns
 „ over-groot-vaders *Geeraert van Gulich*, die al
 „ sijn aentael op de landen van Gelder had over-
 „ gezet aen *Karel van Burgondien*, voor zeecker geld
 „ hem op den 20. des Soemer-maends 1473. ten
 „ vollen toe-geteld: welke verkoopingh en over-
 „ draght vijf maenden daer na by Keyser *Fred-
 „ rick*, als Opper-leen-heer, was gestadighd, ende
 „ *Karel* met zyne erven in't Vorstendom en Graef-
 „ schap na behooren in-geheerd; die ook het land
 „ wt kragt van sijn aengetooghen recht had be-
 „ maghticht, ende tot sijn dood zonder bespee-
 „ ringh bezeeten: waer in sijn navolgher *Maximi-
 „ liaen* ook was beleend, ende na hem sijn zoon
 „ *Philips* Koningh van Castilien, op den iaere 1505.
 „ Ende alzoo hier over veele oorloghen waren
 „ verweckt tusschen syne voor-zaeten ende de
 „ voor-zaeten van *Karel van Gelder*, aenmaetigers
 „ der gedachter landen; hadden de Keyser en
 „ *Karel* by ende na menigerley handelinghen be-
 „ slooten, dat *Karel* de lijf-tocht van't voor-zeyde
 „ Vorstendom zoude hebben, ende na sijn afgangh
 „ de volle eygendom vervallen op den Keyser als
 „ wetlyken erfgenaem. De t'zamentlyke land-
 „ schap (in dit stuck meerder in-zicht neemende
 „ op haer eyghen oorbaer en de haetelyke heer-
 „ schappy van *Oostenrijk*, dan op de verdraghen
 „ haer ende haer wylen Vorst in banghe tijden af-
 „ gedwonghen) gaf voor antwoord, dat sy niet
 „ gefind en waren hun eed en rechten Heer te ver-
 „ anderen, die ook over-bodigh was sijn recht
 „ voor den Keur-Vorsten en andere Standen van't
 „ Rijkstaende te houden, ende der zelve vonnis
 „ te hooren: 't welk dan den Keyser geene rede-
 „ nen konde geeven, om met wapenen te bezoo-
 „ ken die geene, die sich met de wetten ende niet
 „ met geweld ofte stijf-zinnigheyd zochten te
 „ behelpen. Ten sloot mede niet, dat de Keyser
 „ tot een grond-vest van syn vermeeten voort-
 „ braght zeeckere koop ofte op-draght; vermits tot
 „ die over-gifte de landschap ofte des zelves vol-
 „ maghtigers niet en waren genoodighd, veel min
 „ daer van verwittighd geweest: (gelijk nochtans,
 „ volgens de eerste en opperste wet des lands by
 „ Hertogh *Arnold* zelve zoo in't begin van syne
 „ heerlingh als naderhand meermaels bezwooren,
 „ had behoort) alzoo dat die handelingh door
 „ gebreck van wettighe toestemmingh t'eenemaal
 „ onduchtigh was en by verstandighe luyden be-
 „ lachelijk. Waer van de Keyser zelf een klaer
 „ bewijs hadde gegeeven, die geensins onweetend
 „ zijnde, dat de op-draght van het Sticht van
 „ Utrecht, door Bisschop *Henrick van Beveren*
 „ aen hem gedaen, in geenerley wijze bestaen en
 „ konde buyten de byzondere en duydelijke toe-
 „ stemmingh van de Geestlijkheyd, Ridderfchap en
 „ Steden, van nooden heeft gehad de zelve Staeten
 „ door eene af-zonderlyke bezendingh te bidden
 „ om hun woord mede over te geeven.

3. Sy schreeven mede aenden Hertogh van
 Lotringhen, hoe sy syne hoogheyd meermaels,
 door gezanten bericht hadden, dat haer verlee-
 den Heer *Karel*, trachtende, buyten hun voor-
 kennisen wille, de landen en in-zaeten aen wt-
 heemse Vorsten door eene after-baxe verkoo-
 pingh en op-draght eyghen te maeken, tot open-
 baere vertreedingh ende vernielingh van de
 voor-rechten haer by't Roomse Rijk verleend,
 haer ook had willen dringhen tot het onder-
 teykenen en bekrachtighen van zoo eene vreem-
 de over-komst, zelfs met eene groote maght van
 voet-volk en ruyteren, welke het platte land
 rondom verdelghde, ende de bol-werken en
 poorten der Steden ten deel in verzeekingh
 had genoomen. 't Welk wanneer syne hoog-
 heyd, als naesten maghe van *Karel*, doen ter
 tijd door den Heer *Kollert van Lunden* was aen-
 gediend, ende de zaak geen vorder wt-stel en
 konde lyden; hadden de wterste nood gedwon-
 ghen, eer *Kollert* met bescheyd ofte trooft te
 rugge quam, trooft en heul te zoeken aen den
 nabuerighen Vorst *Willem van Cleve*, op dat
 het Vaderland in vreemder Heeren handen niet
 en moghte vervallen, ende van een gespleeten
 worden. Over welke beede de Clevener (wils
 zuster aen sijns hoogheyds oudsten zoon, op het
 begeeren van Vorst *Karel*, al over langh was
 verloofd ofte toe-gedacht) sich eerft wat zwaer-
 moedigh had getoont, doch eyndelyken, op haer
 sterk aenhouden, tegens alle geweld en leed
 den landen schut en hulp toe-gezeghd: waer op
 sy aen hem als Erf-heer den eed hadden gedaen
 ende wederom ontfanghen: zijnde zulx mede
 bevestighd by de wterste wille van den over-
 leeden Hertogh, die zeer gedronghen had op
 den voort-gangh van't zelve houwelijk; waer
 toe sy ook hoopten dat syne Hoogheyd zoude
 willen verstaen; welke in't aengetooghen ver-
 dragh mede, ten aensien van zoo een doorluch-
 tigh houwelijk en andere voor-baeten, zeer
 heerlyken was bedacht. Ende zoo voort. Defen
 onaengesien heeft Hertogh *Anthony* al wederom
 aen dit touw getrocken, ende naderhand op den
 land-dagh tot *Arnhem* een beweeghlyken brief
 van gelyken inhoud doen in-langhen. Doch de
 Staeten in bedenken neemende, dat hy al te
 wijd van de Geldersse paelen, om die met syne
 daghelijxe teghenwoordigheyd te beschynen
 ofte gevoeghlyken teghen den Keyser te verde-
 dighen, was af-geleeghen; ende aen d'andere
 zijd Lotringhen, als te roer aen Vrankrijk gren-
 zende, na allen schijn de wapenen van den over-
 maghtighen Koningh *François* (aen wien de
 over-leeden *Karel* alle syne ervenis had verkofte)
 namaels zoude moeten bezuyren, ende hem een
 open wegh maeken naer Gelderland, tot on-
 vermydelijk verderf en gevaer van het een zoo
 wel als t'ander Vorstendom; vonden best syn
 verzoek niet vorder te beantwoorden, ende syn
 recht ('t welk sy met deugend bewijs niet en
 konden weder-legghen, ende ongelijk kraghti-
 gher wisten te zijn als dat van Hertogh *Willem*)
 door stil-zwijghen te dooden.

4. Die van † *Wageningen* hadden effen te
 vooren een weynigh geoproert ende veel spels
 gemaakt. Want na dat sy voor heen de after-
 brugge van't Slot, met believen van de Staeten

† *Ex variis literis extantibus inter archiepi-
 scopi Wagening.*

1538. en den Grave van *Meurs* hadden afgeworpen; dachten sy allenxkens wyder te gaen, ende, in plaetz van den vingher, de heele hand te grijpen; begeerende daer neffens de poorten by het Slot toe te leggen ende het hoofd teghen den schoor-dijk af te hebben. De Staeten op den land-dagh te *Zutveen*, door *Willem van Tuyl* Schepen tot *Wageningen*, hier van onder-weefsen, ende gecken werk achtende te zijn syne eyghene gezonde leeden van een te scheuren, verzochten op die van den Raed, dat men te hans alles in den ouden staet zoude laeten beruften tot op den naefften land-dagh tot *Arnhem*, als wanneer men op de behoorlijcke wyze in alle gebreken zoude voorzien. Middeler-wyl namen die van *Wageningen* een op-zet van het Slot zelf te slechten en te vernielen: 't welk echter de landschap, na gehouden rypelijk bespreek, ernstelyken verbod en op-schreef: aenghesien het zelve Huys niet alleen met hun wil en tot hun voordeel, die zwack van burgheren en daer mede als geveft waren, aldaer eerst was gebouwd; maer ook heel noodigh tot behoedinghe van de Stad zoo wel als van het land; voor al nu het Neder-Sticht Burgoens was: waerom sy op hooghe straffe bevoelen, dat sich niemand dit Huys zoude onderwinden, noch het in eenigherley wyze krenken ofte ontvesten. Om alle wt-vluchten en nadenken te beneemen, beloofden sy ook in te staen voor de verkortinghe, welke daer over de Stad namaels moght over-koemen; ende schickten derhalven *Oibo Key*, *Steven van Rutenburgh*, ende *Ielis van Rhijmsdyk* hun Burgemeester, om aen den Raed van alles naerder bericht te doen. Daer na schickten sy noch andere Heeren ende lieten door den Grave van *Meurs* ontheet doen, dat ondertusschen niemant by nacht van afieren op het Slot zoude koemen. Gedachte Grave *Christoffel* zoo door schriften als goede bekenden gewaerschouwd, dat 'er elders eenighe heymelyke t'zaemen-rottinghe van knechten wierd gemaakt, ende ook stijgh-werk ofte lederen toegerust; en verzuymde niet de Wageningers van des Hertoghs weghen aen te maenen; dat sy sich voor bedrogh en verrassinghe hoeden, ook op de waeke van hun burgheren en knechten ende op het toe-slyuten der poorten wel zouden passen, als mede op de geene die aldaer koopmans gewyze met lederen kapkoevels (zoo luyd de brief) ofte diergelyke vreemdigheden in de Stad quamen. Insgelijx vermaenden die van *Nymegen* den Raed van *Arnhem*, dat 'er eenighe vrywillighe, onderzaeten van de landschap, hier ende daer in de Steden penninghen schickten ende onder de hand om-deylden, nu door een dan door twee ofte drie daer toe gehuyrde boodschappers, die sich schuytender wyze in den Steden onthielden om verraedery aen te stellen ende eenighe Steden te over-ylen; ende dat sy daerom verdraeghen waren haere Stad stillekens te door-zoeken ende van het vreemd volk te zuiveren, ook allen een-loopenden legh-gezellen een eed af te neemen: verhoopende dat die van *Arnhem* dese hunne zorghvuldigheyd zouden willen na-volgen. Ende alzo kort daer na *Wageninghen* klaeghe in het verdeylen van 't geschut vergeeten te zijn; deden die van *Arnhem* den Raed weder weeten: dat des landschaps geschut aen etlyke Steden in dat Vierdeel wt hoogen nood was om-gedeyd; met naemen te *Harderwijk* en *Elburg*, die op de wterste

pael-steden aen de zee gezeeten niet dan hacken en hadden, ende grof geschut moesten hebben om sich op zee te vryen: doch dat men, zoo het op een nijpen quam, haere Stad niet alleen met meerder geschut (hoewel sy redelyker wyze daer van was voorzien) maer ook met lijf en goed zoude te hulp koemen. Niet langh daer na schreeven sy, dat sy *Rijmsdyk*, die van eenighe ontrouw verdacht was, met alle syne aenhanghers de Stad van *Arnhem* ende voort de andere kleyne Steden van dat Vierdeel hadden verboden. Welke kleyne Steden onlanx te vooren eene by-een-komst binnen *Harderwijk* hadden gemaakt, aengaende verscheide neeringhen van brouwen, laeken-bereydery en diergelyke, die tot after-deel der Steden op het vlacke land wierden gedaen. In den Hoy-maend heeft *Willem* (gelijk de Vorsten gemeenlyken in den aenvangh van hun gebied aller-mildt zyn) aen die van *Wageningen* (gelijk te vooren aen die van *Arnhem*) het voor-recht gegeeven, van syne tollen op den Rhijn-stroom, zoo langh het hem beliefte, vry voorby te vaeren: als mede den over-blijf van synentol aldaer tot aen 25. Embder guldens toe voor eenighe iaeren, om die tot nood-bouw en verbeteringh der Stad te gebruyken. Wyders heeft hy, op het begeeren van den Raed de boerschappen *Harten* en *Laekmond*, daer geschil om was, door den Grave van *Meurs*, den Maerschalk *Roffum*, *Segér van Arnhem*, *Winnand van Doornick*, *Reyner van Apeldoorn*, den Heer van *Isendoorn*, *Laspar van Wybe* en *Arend te Boekop* doen besichighen, ende de weder-zijdse dinghs-luyden over hunne voor-stellen verhooren.

5. Op den eersten maend van 't volghende iaer is *Willem*, ofte in syne stede de Grave van *Meurs*, de Maerschalk van *Roffum* ende de Prooff van *Santen*, voor eerst te *Ruermond*, daer na te *Nymegen*, ende voorts in de andere Hoofd-steden op nieuws hoffelyken in-gehuld. Maer op dese vreughde is een maend daer na geen minder hert-zeer gevolghd, door het droevigh en onatydigh verscheyden van syn vader *Ian van Cleve*, die langhe iaeren met groote heufheyd en goed beleyd had geheerft, after-laetende tot een erfgenaem syn zoon desen *Willem*; welken hy van kinds-been af in alle deghelyke oeffeninghen en konsten had doen scherpen, onder syn leermeester *Koenraed van Heresbach*; die, behalven andere kostelyke werken, ook twee boeken heeft in 't licht gegeeven; van het op-voeden ende onderwijfen der kinderen tot het stuer van de gemeene zaak gebooren. *Willem* van sijn trouwsten raeds-man en hoofd-vriend op zoo een ongeleeghen tijd beroofd zijnde, ende merkende hoe loozelyken de Keyfer het houwelijk met *Loringhen*, door het aanbieden van syne nicht de weduwe van *Milanen*, had om-gestooten, was genoodzaekt mede wt syne ooghen te sien ende hier teghens anderen raed by de hand teneemen. Ende alzo doen de Standen des Rijx te *Frankfort aen den Meyn* verzaemelden, waer heen ook de Keyfer sijn Raed *Ian van Woet* een Gelders man, voor heen Bisschop van *Londen* in *Denemarken*, had af-geschickt; bestond *Willem* aldaer door syne gezanten aen de * vereenighe teghen-klaghende Vorsten een geschrift over te leveren, om daer mede te beweerden, dat hy op syner

* De Protestanten.

339. voor-onderen recht was steunende, die door eene wettelijke aenkomst Gelderland hadden bezeeten, ende bad ze met een, een woord ten besten voor hem te willen spreken by den Keyser, die met stijf-zinnigheyd ende een ander voor-oordeel was in-genoomen. Gelijk hy ook na 't scheidyden van den Rijk-dagh niet en verzuymde, hier over naer Spaenien aen *Karel* eene bezendinghe te doen.

6. Dan voelende, dat hy schier ofte morgen een storm van zoo een geweldighen vyand had te verwachten, zocht by tijds palm in 't vuur te leggen ende sich hier tegens met nieuwe maeghschappen te sterken, besteedende syne zuster *Anne* aen Koningh *Henrick* van Engeland. Doch eer sy naer Engeland over-scheepte, waren in den Herft-maend daerheen verreyd de Vorsten *Frederick van Saxon*, *Frederick van Beyer*, *Otho Henrick Palis-Grave*, neffens *Willem* Cancelaer en andere edele, die etlyke daghen aldaer koninghlyken onthaeld zijnde, op het laetst verstonden, dat sy alleen ontbooden waren om een knoop te maeken tusschen den Koningh en *Anne van Cleve*. Dit was den Koningh meest in 't hoofd gepraet door *Thomas Grave van Essex*, om sijn staet door de verwantschap van de Duytse verbondene Vorsten tegens de Rooms-gefinde ende hun aenflaghen meer te vestighen. *Willem* had in 't eerst geen grooten treck tot dit houwelijk (hoewel hy eyndelyken op hoope van beterschap daer in bewillighde) ten aensien van des Koninx voorighe trouwen, in 't byzonder met *Catharine* de moeye van Keyser *Karel*, eene vrouw van deghelyke zeeden en Spaense deftigheyd, by hem onwaerdelyken verworpen, ende daerna met *Anne Bolen*, welke hy om een lichtvaerdigh en ongegrond vermoeden hadde laeten onthalsen. Ende alzo is *Anne van Cleve* op den laetsten dagh van 't iaer te *Doeveren* geland, ende drie daghen laeter naer *Grenwyk* koemende met onghemeyne pracht en eer-tekens ontfanghen, ende voorts aldaer op drie Koninghen met den Koningh getrouwd; doch na zes maenden wederom verftooten, na dat de Koningh op nieuws in de liefde van *Catharine Houwards* was verfrickt. Dese vrouw alles hebbende behalven een eerlijk gemoed, ende siende den Grave van Essex den meesten hinder-pael te zijn van haere hoope, werkte zoo veel wt, dat de Grave met opperaepte lasteren beklad ende met den bijl werd geslaeghen. Hier op stiet *Henrick Anne* wt sijn Hof, haer een laek op-legghende van onvruchtbaerheyd, ende ook dat sy te voren met den zoon van den Hertogh van *Lotringhen* in beloften was verzeyld: trouwende voor de vierde maal met *Catharine*, welke hy echter, hoewel eene nichte zijnde van den Hertogh van *Norfolk*, noch in 't loopende iaer liet om-brenghen, op de aenklaghte, dat sy voor heen was mis-bruykt geweest: tot dat hy, van den os op den ezel klimmende, ten langhen laetsten tot zyne by-slaepe aen-nam eene *Catharine Parres* eens edel-mans dochter ende weduwe van twee mannen. Ende om quanzuys niet buyten het snoer van rechten te gaen, liet hy hier over aen het † Opper-huys en mede aen de Geestlikeyd vraghen: welke, liever hebbende des Koninx boose en roekelooze lusten dan de gerechtigheden den drift van hun eygen gemoed

† Het hooghe Huys van 't Parlement.

te volgen, wt eenen mond spraken, dat syne trouw met *Anne van Cleve* niet en moght volstaen: welk besluyt de Koningh ook in druck liet wt-gaen. Men zeght, dat boven de andere oorzaeken haer mede was verweeten eenigh gebreek ofte mis-maektheyd van lichaem; te meer, alzo sy in den brief, waer by sy sich het vonnis van 't hooghe Huys onder-wierp, zelve bekende noyt van den Koningh bekend te wesen. Hoe 't 'er mede was, immers bleef sy van sijn bedde verschooven, ende noyt om dese schande derende naer huys koemen, gingh zonder pracht en gewoel buyten op het land een af-gezonderd leeven leyden, hoewel anders beleefdelijken genoegh gediend, ende is op den iaer 1557. eerst over-leeden.

7. Te voeren op den tienden van den Hoy-maend was 'er t' *Arnhem* een land-dagh, alwaer onder andere een voor-slagh wierd gemaakt van des Hertoghs hooghe gerechtighedyd, ongeliden en gemeene in-komsten, waer over tot nu toe verschil was geweest, als mede van de Vorstinne weduwe ende haer onderhoud: ten welken eynde yeder Vier-deel eenighe volmaghtighers wt-maekte: het gebied van *Nymegan Ian van Steenhuys* ende *Willem van Erp*: het deel van *Ruermond G. Wierrenbergh*: het Graef-schap *Geeraert Schimmel-pennink*: de *Velouwe Ian van Padefuirt*. De schuld van die van *Boemel* en *Thiel* nam de landschap over sich, ende loofde ze voor het scheidyden van den land-dagh te voldoen. Men vond mede goed, dat de Vorst den wt-voer van 't koor zoude verbieden, ter tijd toe het geld gesteld was op eene zekere waarde. Tot de zorgh en oplicht der dijken ende met naem van *Hemert*, wierden gekoozen de Heer van *Weerdenburgh*, *Renger van Aeswijn*, *Steven van Hemert*, *Herben de Kock*, *Gover van Erp*, *Koenraed van Suivel*, *Ian Meteren*, ende *Simon van Buren*, om tegens den naesten Sondagh ter aengeweesener plaetsen te verschijnen, ende, na genoomen ooghen-schijn, bequaeme hulpmiddelen te beraemen. In 't byzonder wierd mede verhandeld de zaak van den tol te *Thiel* en *Herwarden*, ende voornaemliken het recht van verschrijvingh ofte pandschap, 't welk volgens oude brieven daer op vermeynden te hebben de Grave van *Nyenaer* en *Meurs*: de Heer van *Noyelles* man van *Magdaleen van Kullenburgh* ende *Ioost van Sweeten*. Dan gemerkt yeder een tot desen leekeren buyt gadingh had ende de zaak in sich zelve groote duysterheyd; vonden de volmaghtighers des landschaps geraedzaam, de t'zaemen-dingende Heeren te wijzen op den Hertogh, als Opper-heer der landen. Wt het Vierdeel van *Arnhem* vind ick dat dese Ridderen den land-dagh hebben by-gewoont ofte daer op waren verschreeven, *Willem van Scherpenzeel* Drossaet op *Velouwen*, *Henrick van Middachten*, *Herman van Meker* tot *Eep*, *Koenraed van Meker* te *Brummen*, *Ian van Meker* te *Rede*, *Adolf* ende *Ian Bentink*, *Ian Bentink* lachtermeester, *Ian van der Hel*, *Reyner van Apeldoorn*, *Karel van Steenberghen*, *Arend te Boekop* tot *Harf-seloe*, *Sege*, *Albert* en *Ioseph van Arnhem*, *Ian van Lynden* Drost tot *Hattem*, *Gijsbert van Heerde*, *Barent*, *Albert* en *Winand van Delen* gebroeders, *Ernest van der Lawick*, *Ioost van Thiel*, *Geeraert* en *Thonis van Domsteler*, twee *Karls van Gelder*, d'een tot *Kaldenhove* en d'ander tot *Spankeren*, *Ian Schraffert*, *Henrick van Essen* tot *Vorchten*, *Barend*

dat sywe
oght vol-
in druck
de andere
tenigh ge-
; te meer,
het vonnis
e bekende
en. Hoe't
sijn bedde
ande derd-
der pracht
gezonderd
eijken ge-
557. eerft

den Hoy-
h, alwaer
l gemaakt
yd, ongel-
ver tot nu
n de Vorft-
ten welken
aghtighers
n Ian van
t deel van
aef- fchap
louwe Ian
Boemel en
leloofde ze
gh te vol-
: Vorft den
n, ter tijd
ere waerde,
ende met
en de Heer
yn, Steven
s van Erp,
nde Simon
ondagh ter
en, ende,
aeme hulp-
nder wierd
te Thiel en
t recht van
elk volgens
e hebben de
: Heer van
nburgh ende
der een tot
de de zaak
vonden de
dzaam, de
fen op den
1. Wt het
se Ridderen
ofte daer op
Scherpenzeel
Middachten,
genraed van
ren te Rede,
ink Iagher-
n Apeldoorn,
op tot Har-
bem, Ian van
van Heerde,
gebroeders,
el, Geeraert
van Gelder-
t Spankeren,
t Vorchten,
Barend

1540.

Barend Hackfort Floriszoon; Reyner en Henrick van Aller, Ian van Salland, Willem en Adolf Markolf broeders, Ian van Oldenbarnevelt, Orbo van den Stade tot Velp, Roelof van Lennep, Ian van Enve, Geeraert Onbescheyden, Krachts Klock. Op dien tijd vergoest de Keyfer aen den Heer van Heuklom en Ameroyen, onder plicht van manschap, het Slot van Ameroyen; met bedingh, dat het zelve altoos voor den Keyfer zoude open staen, als zijnde niet alleen Hertogh van Brabant, maer ook van Gelder. Nademaal de Keyfer op dien tijd wt Spanien naer de landen van herwaerts over was af-gezackt, over de woeleryen en moed-willen der † Gentenaers, die, vermits sijn langh wt-blijven, sich kantende tegens de Stad-houderse Marie, ende hare Stad met gants Vlaenderen den Koningh van Vrankrijk te vergeefs aen-biedende, de Keyferlijke Vooghden ende eend-deels den Raed wt-stieten, veeler huysen plon-derden, ende zelfs wachters aen de vesten be- stelden: wt zaeke sy (volgens de hand-vesten der Graven Guy, Lodewijk ende Marie van Burgon- dien) hun aendeel weygerende te geeven tot de op-geleyde geld-beede, maer wel in plaets van geld een getal voet-knechten, hier over allent- halven wierden aenghehouden en gegijzeld. Maer Karel met een kleyn gevolgh door Vrank- rijk, op des Koninx woord, naer Nederland, ende op het volgende iaer met 1500. ruyteren ende sijn broeder Ferdinand Roomssen Koningh bin- nen Gent koemende, heeft de poorten en wallen laeten bezetten, ende de Staeten van Vlaenderen by een laedende, de Gentenaers met hunne Stad zoo over dese als de voorighe weder-spanig- heeden by openbaer vonnis niet alleen verklaert vervallen van alle hare vrydommen, wetten ende gerechticheyd; maer ook hare goederen, iaer- lijke renten, huysen, kloeken, geschut en alle oorloghs-gereedschap aen hem verbeurd. Vijf- tigh van de gefienste Heeren in rouw-kleederen ende bloods-hoofds: met noch 50. de Krefers genoemd, een linnen kiel over het naekte lijf, ende te gelijk stroppen om de halsen draegende, baden hem ende Marie met gevouwen knyen in 't openbaer om vergiffenis. 26. van de bel- hamels wierden met het zwaerd geslaeghen, ende wt den af-breuk van eenighe min-noodighe muyren, poorten en toorens, op kosten van de Stad, een Block-huys gebouwd: de Stad daer en boven in anderhalf honderd duysend goud- guldens eens, ende iaertlijx voor altoos in 6000. goud-guldens verdoemd.

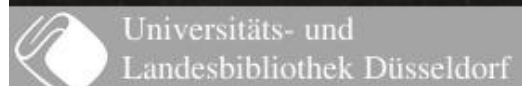
8. Vorst Willem vervaerd voor den nu na- buerighen Keyfer, deed van stonden aen eenighe van de Ridderfchap, ende zoo wt de groote als kleyne Geldersse Steden by hem naer Cleve roe- pen, te kennen geevende, dat hy zelve, ende ook door zommighe Rijx-Vorsten den Keyfer sijne zaak had aengediend, ende sijne ionghs wt Spanien ko- emende gezanten geen zeeker bescheyd hadden konnen erlangben. Ende hoewel hy niet ter wereld liever en had dan de vrede, ook noyt oorzaak gegeeven ofte getracht te geeven tot scheuringhe, ende in gelyx van den Keyfer en yeder een was verhoopende; noch- tans, alzo by daghelijx van sterke toe-rustinghe tot den oorlogh vernam, docht het hem hoogh tijd en noodigh te wesen, sich zelven mede schrap te stellen teghens alle vreesse van over-val: ende vermits de

landen van Gelder groot ende wijd van een verspreid waren, dienden hem noch erlyke Raeden toegevoeghd, om den last en zorgh van de gemeene zaak hem te helpen draeghen en wt-voeren: ende met een zee- kere betaels-Heeren aengeweesen, welke het krijghs- volk had te zoeken. Sy zeyden, van een gelyk oordeel ende bereyd te zyn, hun leeven en middelen by hem op te zetten, ende van de andere ook niet an- ders te vermoeden. Hier over is'er in yeder Vier- deel een dagh beraemd om by een te verschijnen, te weeten de 19. van den eerften maend, ende daer op beslooten, indien syne Hoogheyd, boven de voor-geschreevene milde aanbiedinghen, vyandschap van den Keyfer quam te lijden, de zelve met lijf en ziel by te staen; in-willigende daer toe in voor-raed 55000. boven 500. goud- guldens, yeder der zelve gerekend tot 28. stuy- vers, na de waerdeeringh van den Vorst, ofte an- ders tot vijf Geldersse Rijders, door de bank Snap-baenen geheeten, ofte derigh Brabantse stuyvers. De Stad met het Schependom van Nymegen zoude hier van op-brenghen 18000. ende 100. guldens; het Rijk van Nymegen 14000. ende 25: het Ampt van Maes en Wael 4000. ende 100: de Over-Betouwe mede zoo veel: de Neder-Betouw met de Stad Thiel en Sandwijk 5000. ende 100: Thiel- weerd met Beest en Renoyen 6000. en 40: de ban ende de Stad van Boemel 4000. ende 35. goud-guldens. Van dese schattingh zoude niemant wt-gezonderd wesen, het waren dan edele ofte on-edele; in- geboorene ofte in-woonders; geestelijke ofte wereldlijke. Tot den ontfangh deser on-gelden zijn twee ridder-maetighe luyden gekooften wt het Rijk van Nymegen: wt Maes en Wael drie, te weeten Ian van Mekerem, Diderick van Mekerem te * Puffelick, ende Henrick van Doornijk, met twee Raeden van Nymegen ende een van Thiel: wt de Over-Betouw Willem Ingen Nulant, Willem van Gent Heer te Loenen, Iooft van Bommel ende Iooft van Randwijk, neffens twee Raeden van Nymegen ende een van Arnhem: wt de Ridder- fchap van de Neder-Betouw Ian van Bommel, Frans van Kulenburgh, Lodewijk van Brakel, ende Diderick van Mekerem, met een Raed van Nymegen ende een van Thiel: wt den Thiel- weerd de Heer van Weerdenburgh, Walter van Baex ende Ian van Mekerem, neffens een Raed van Thiel ende een van Salt-boemel: wt Boemeler-weerd Wolf van Swijvel ofte Swijvel, ende Frederick van Doorne, met een wt den Raed van Bommel: wt de Ampt-mannyn van Beest en Renoyen Walraven van Piek ende Diderick van Beest, met by-voeginghe van twee buyr-luyden ofte heym- raeden wt yeder vleck.

9. Dan indien het nood dede, ofte dar'er boven 'tvoorgaende yet onverhoeds voor-viel, daer in zouden de gezeyde last-hobbers voorsien, als mede ruyteren en voet-knechten aenneemen, ende ter behoortlyker plaetsen in-legheren, wel verstaende met voor-weeten vanden Vorst; voorts alles besche- ken na ver-eyt van zaeken; midt gebouden blij- vende ten allen tijden reekenschap te geeven van hunnen ontfangh, wt-gifte en bewind. Tot dese geld-beede bewillighe het Vier-deel van Nymegen aldus, dat ook de andere deelen van Gelderland ende het Graef-schap Zutveend desgelyk zouden doen; ende de Vorst by gezegelde brieven verzeekeren, zulx alle te geschieden voor-behoudens den landen hare voor- rechten, ende alleen voor desen tijd na wt-wyfen van 'e besteck tusschen den Vorst en de landschap op-gericht.

* forte; Puffelick;

† Vid. autor pag. 813. § seqq. Nos heterogenea obiter tantum libamus.

1540. Al het welk wanneer *Willem* door syne gezanten *Diderick van Lip* gezeghd *Hoer Heer van Grubbenfurst* en *Aefferden*, *Drossaet van Kessel*, ende *Jasper van Linden Heer te Himmen* en *Blitterswijk* het Over-Vierdeel van *Ruermond* had voor-gedraeghen; toonde sich het zelve niet min vrywilligh om goed en bloed voor den Vorst te waeghen, na het voor-schrift van de *Bommelse* en andere verbonden: ende zijn dien volghens wt den naem van 't Vier-deel gemaghtighd *Ian Heer van Elmpt* en *Boicbouwe*, met *Arend van Borcholt*, van weghen de *Stad Ruermond*, *Henrick Boets* geheeten *Wolfkolt*, ende *Reyner Melis*: wt *Venloe* en *Gelder Ian Lom* ende *Jacob Holsteyn*: met maght, om neffens den Vorst over zaeken van oorlogh, over het werven ende af-danken van volk raed te sluyten. Tot het in-maenen der penninghen wierden gesteld *Christoffel Schenk Heer van Hellemoede*, *Ian van Dort*, *Helmich van Holbuisen*, *Adriaen opten Bergh*, ende *Volmaer van Horslaes*. Daer na liet de Vorst de *Steden* allenthalven waerfchouwen, geene weder-dooopers, ofte * andere luyden van eene verdachte ofte verdoemde leer noch eenighe verbannene, oproetighe ofte anders ergh-waenighe luyden by haer te dulden ofte te laeten in-kruypen, ook by dagh en nacht aen de poorten ende op wallen scherpe schilder-wachten te houden en ronden te doen: alzoo daer een mompelingh liep van bedeckte aenflaghen tegens haer gebrouwen. Terwijl de Keyser met *Koningh Ferdinand* in *Nederland* vertoefde, was *Vorst Willem*, op des zelfs beloften van verzeckeringh met een groot vertrouwen naer *Brussel* gereysd; alwaer hy, na gedaene aenwijinghe van sijn recht op het Vorstendom van *Gelder* ende *Graeffschap Zutveen*, verzocht, met believen des Keyfers, by dit sijn bezit te moeghen verblijven. Andere zegghen, dat hy op des *Koninx* woord naer *Gent* was geroepen, ende verneemende dat de *Keyserlijke Raeden* hem alle teghen en in den mond vielen, die den *Keyser* alleen voor *Hertogh van Gelder* wilden gekent hebben, sich daer na tot den *Koningh van Vrankrijk* ende allenxkens tot andere aenflaghen zoude hebben gekeert. In die daghen is de dochter des *Hertoghs van Lotrijk*, welke den *Vorst van Cleve* was toe-gedacht, door betteeken van de *Keyserse*, met * *René van Chalons* *Prins van Orange* getrouwd, ende neffens haer man wt *Lotringen* over-koemende niet zonder grooten pracht binnen *Brussel* ontfanghen. Doch wanneer *Chalons* na drie iaeren voor † *S. Desir* in *Champagne* quam te struykelen, is synaderhand herhouwelijkt aen *Philips van Croy*, *Grave van Porty* ende *Hertogh van Aerschor*. Op den 25. des *Soemer-maends* was 'er binnen *Hagenouwe* eene vergaderingh: daer, onder andere, *Antonis Hertogh van Calabrien*, *Lotringen* en *Gelder*, gebooren wt *Philippe van Gelder* volle zuster van *Hertogh Karel*, door syne *Raeden* een gedruycktoexken in de *Duytse tael* liet vertoopen, met levende redenen vast mae-kende, dat de landen van *Gulich*, *Gelder*, ende *Zutveen* door het recht van maeghschap aen hem ende niet aen *Vorst Willem* (niet tegen-itaende des zelfs op-geraapte bescheydenen en voor-werp-zelen) toe-behoorden. Die van † *Arnhem* waer-

fchouwden den *Raed tot Wageningen*, dat, aen-gezien des landschaps gemaghtighde sich eerst-daeghs op den wegh begeeven moesten om den *Henze-dagh* tot *Lubeck* by te wonen, sy luyden hun aendeel tot de reys-kosten wilden over-maeken: dat sy mede goede acht op hunne *Stad* zouden slaen, vermits daer tijdinghe was dat 'er twee schepen met knechten van *Enkhuysen* tot *Yffelseym* gekoemen, ende de *Pols-broekers* met de onderzaeten om *Utrecht* mede op de been waren. *Willem* wijs wordende dat 'er, tegens verscheyde *Rijx-afscheyden*, etlijke heer-looze knechten sich elders by den anderen schreyden; en vergat niet den *Raed der Steden* doorgaens op het hert te binden, dat sy noch de aenneeminghe noch door-treckinghe ofte t'zaemen-rottinghe van dit volk zouden toe-staen, maer de weder-willighe door betaemelijke straffen in-toomen, om alzoo de arme onderzaeten voor over-last en schade te behoeden.

10. *Koningh François van Vrankrijk*, die te vooren syne gedachten hadde gevleyt met eene vaste hoop van het *Hertogdom van Milaen* voor sijn zoon *Karel* van den *Keyser* met minne te zullen bekoemen, vernam tegenwoordigh, na het af-zenden van eenighe gezanten naer de *Nederlanden*, dat de *Keyser* heel anders gefind was als hy wel eer in *Vrankrijk* had laeten blijken. Waer over de *vriendschap* tusschen beyden heel is verkoeld, ende de *Koningh* tot andere gedachten op-geweckt. Effen voor heen was van *Gent* naer huys gekeert *Vorst Willem*, 'eene-mael hoope-loos, van de landen van *Gelder* hem door de *Staeten* op-gedraeghen namaels met des *Keyfers* dank te behouden, in de welke hy sich zelve door sijn groot-vader *Maximilien* zeyde beleend, ende daer toe, wt kragt van het twee-voudigh besteck met *Hertogh Karel*, alleen gerechtigd te zijn. De *Koningh* hier wt giffende dat *Willem* op den *Keyser* moest gebeten zijn, ende syne *vennootschap* voordeeligh achtende om het aengrenzende *Nederland* te bestormen, beloofde hem volk en geld in over-vloed by te zetten, daer nevens syne landen met alle maght te beschermen. Ten welken eynde de *Vorstelijke Raed Herman Kruser* van *Kampen*, een man van een vermaerden naem en zondertlinghe bespraektheyd, ende die door wijlen *Hertogh Karel* over zaeken van belangh meer-maels naer *Vrankrijk* was af-geschickt, nu weder sich tot den *Koningh* heeft verwoeght, ende zoo veel gewerkt, dat de *Koningh* ook den *Vorst* tot sijn bloed-vriend beloofde te maeken, ende hem tot eene bed-genoote te schenken, wanneer sy houw-baer zoude wesen, *Ianne Margriet van Albret*, eene dochter van syne zuster ende *Henrick Koningh van Navarre*, die doen elf iaeren oud was, ende zoo inrijckdom als in zeeden en fraye gedaente boven alle *Vorstinnen* van *Vrankrijk* wt-blonk. Onder dit is de *Keyser* tegen 't volgende iaer wt *Nederland* naer den *Rijx-dagh* te *Regensburgh* verreyd. Maer eer hy zoo verre was gekoemen, zond hy niet alleen aen de *Geldersche Staeten*, maer ook aen *Vorst Willem* *duytse brieven*, waer in den zelve, zonder omstandigheyd van eenighe eer-naemen, spijtiglijken word voor-geworpen, dat hy op sijn eygen band, boven alle rechten en voorgaende dreygamen-ten, ook tot sijn Keyfers onwaerdeerlijke schade en kleyn-achtighe, de landen van *Gelder* en *Zutveen* als een roover met louter geweld had in-genoemen ende

* Sacramentaris

* *Renatus Cabillonensis.*

† *S. Desiderij fanum.*

‡ *Excerpta haec è variis autographis.*

1541. ende alnoch behield; daer noch by, noch yemant der geener van wien by sijn vernemnd recht moght afrekenen, eenighe leen-hesingh ofte too-stemmingh van 't Rijk konden voort-brenghen; on-aengbesien mede zoo menighe en ruyme aenbiedinghen van hem Keyfer, ende des zelfs onstraffelijc bewijs, zelfs ten op-sicht van sijnne voor-ouderen, hem onlanx binnen Gent getoond; zoo dat hy doen, als 't eenmael ston en over-tuyghd, sich half geliet bereyd te wesen de landen, zoo daest by met sijnne moeder gesproken hadde, af te treden: 't welk by niet alleen niet en had na-gekoemen, maer in tegendeel door versierd beschoyd en wt-gestroyde brieven sijn doen bemantelt, ende sijn Keyfers duydelijc recht by de Standen van 't Rijk en Gelder verduystert, ook des zelfs meeninghe over d'navs wt-geleert; welke al noch niet anders en was, dan dat Gelderland weder aen 't Roomse Rijk ende aen hem als eenighen Erf-heer zoude koemen, ende voorts by sijnne oude vrydommen ontoerkort blijven. Ende nademaal 't weder-beslygh bleef, was by (Keyfer) beraeden en ook benoedighd geworden dit alles op den aenstaenden dagh te Regensburgh den Rijx-Standen voor te draeghen; hem over-zulx in 't byzonder lastende met het * laetste daghemout sich, om de voor-zeyde oorzaak, binnen 40. daghen na het ontfanghen deser aldaer in te stellen, waer toe hem dese brief voor een vast-geleyde zoude dienen, zoo op de reys naer den Rijx-dagh, als op den Rijx-dagh, ende in 't weder-keeren. Weshalven by nu met een meeyten schreef aen de Staeten van Gelder, om ins-gelijc hunne volmaghtigers daer heen te schicken, ende voor zoo veel hen dese zaak aengingh, alles by te woonen: hem daer en boven heestende, desen brief-draegher genoeghzaeme verzeckerdheyd ende hand-sterkingh te verleenen, om sijnne bevoelen aldaer na behooren wt te voeren; als mede den Gelderssen Staeten, ter sake van de geboodene bezendingh, geen hinder ofte letzel aen te doen.

* Poem-
me ci-
tatie.

II. Hier over zijn tegens het begin van de Lente der Steden ende Vorsten gezanten te Regensburgh 't zamen-geschoold. Van weghen de Zutpheners verscheenen hier Willem van Baer Drotslaet van 't Graeffschap, ende wt den naem van de Stad Thomas van Bourloe Raeds-heer. Vorst Willem gebaer mackende van mede naer den Rijx-dagh toe te gaen, is van sijn Slot Hamboch in Gulicher-land door verborghene weghen op een vollen loop op Amboise, een Stad ontrent Tours op de Loire, ende naer Koningh Francois getreden, willende dat syne edel-luyden door andere om-weghen zouden volghen, ende hem op zoo een tijd en plaets vinden: na dat hy te vooren † drie Sondaghen after een in de Cloosteren en kerken van Gelderland hertelijke gebeden gehouden te worden hadde bevoelen, ten eynde God de Heer de besluyten van den tegenwoordighen Rijx-dagh tot wel-vaert van de gemeyne Christenheyd ende vrede syner onderzaeten wilde laeten wt-vallen. Niet te min had hy syne volmaghtigers op den Rijx-dagh; alzo Lan van Wittenborst ende Pont Groenwolde in den Hoy-maend die van Nymegen lieten weeten, dat de Keyfer, vermits de vergaderingh haest dreyghde op te brecken, nu op sijn vertreck stond naer Italien, ende sijn bewijs tegens Hertogh Willem, gedrukt aen den Keurvorsten, Vorsten en Standen des Rijk had overgelanght, wt-genoomen aen hen-luyden ende aen Willems Raeden, die echter niet en hadden

verzuymt het recht van hun Vorst daer teghens aente trecken. Maer wanneer de Geldersse Heeren sich daer toestelden om te antwoorden ende Willems zaak te verdedighen; is de Keyfer schielijken op-geftooven, ende met een verstoord wesen wt de vergaderingh wegh gelooopen. Men zeght dat hy doen tertijd, siende de Vorsten met zoo eene menighe by een ende den Clevenaer meest toe-geneeghen, daer by voeghde; hoe hy nu zoo langhe iaeren en zoo menighe maelen over de gewichtighste dinghen by-een-komsten in Duytsland had gehouden, dan de zelve noyt dan nu, wanneer daer yet tegens hem te doen was, in zulk een getal by een konnen krijgen; die ook nemmer eenighe zaak met meerdere hevighheyt hadden gedreeven en aengebonden, dan dese van den Hertogh van Gulich, welke sy echter wel wisten dat tot sijn nadeel zoude wt-vallen. Effenwel is 'er voort daer na een besluyt gemaekt, ende daer by den Keyfer vry-gelaeten, sijn recht op Gelderland en Zutveen te vervolgen. De Keyfer in sijn voorigh boeckken aengetoogen hebbende, hoe, na dood van Reynald Hertogh van Gelderen Gulich, Adolf van den Bergh door Keyfer Sigismund in den iaere 1424. beleend was met de landen van Gelder en Zutveen; vertoonde te gelijk, dat op dien tijd het Vorstendom by Arnold van Egmond, als naerder bloed-vriend ende zusters kinds kind van Reynald, was bezeten; tot dat Adolf ten laetsten zonder besit en kinderen af-stervende, des zelfs broeders zoon Geeraert van Gulich by den voor-gevoemden Sigismund over Gelderland wierd in-gebeerd: Waer na Karel van Burgondien al het recht van Egmond in den iaere 1472. door vry-willighen afstand ende voor-zeker geld sich had aenge-eyghent, als mede op het volgende iaer dat van Geeraert van Gulich: welke over-draght en verkoopingsh by Geeraerts zoonen Willem ende Adolf, ende daer na op het weder-zijds verzoek, door Keyfer Fredrick was bekraghtighd, ende Karel voor hem en sijnne erven in de gezeyde landen in-geleed; daer na sijnne dochter Maria met haer man Maximiliaen, en zoon Philips, vader van den tegenwoordighen Keyfer. Dan vermits Karel van Egmond de gedachte landen naderhand bamaghtighde ende met de wapenen vast hield, waren Karel en de Keyfer, na veele oorloghen en onder-handelinghen, eerst te Gorichem in den iaere 1528. ende wederom te Grave, over-gekoemen; dat Egmond voor sijn leeven het Vorstendom zoude bewaeren, ende, zonder echte lijfs-erven over-lydende, aen den Keyfer en sijnne erven over-laeten. Waer tegens Willems op-spraak 't eenemaal nierigh was; gemerke na Geeraerts afstand nu meer dan 63. iaeren waren verlopen: in allen welken tijd noch sijn zoon Willem, noch sijnne eenighe dochter Marie met haer man Ian van Cleve, de ouders van desen Willem, eenigh recht altoos op Gelderland hadden voor-gewendet, ofte sich Vorsten van Gelder en Zutveen laeten noemen, ende derhalven meer dan door eene enkele veriaeringh waren ende moesten blijven wt-geslooten.

12. Middeler tijd wierd Willem zeer hoffelijken binnen Amboise van Koningh Francois ende de Fransse onthaeld, als wiens hulp hen binnen korten tijd zeer wel te passe zoude koemen tegens den Keyfer. Onlanx daer na heeft men met ernst † wederom gesproken van het houwelijc van Willem ende Iohanne van Navarre, een noch onhouwbaer doch seer fracy meysken. Ende al hoe wel de ouders ofte het dearentze zelve

† Ex Ducis autographo.

† Siet 't eyndens het voorighe iaer.

daer

1541. dat, aen-
sich cerst-
ften om den
1, syluyden
vilden over-
nt op hunne
ijdinghe was
van Enkhuyzen
ols-broekers
mede op de
le dat'er, te-
erlijke heer-
den anderen
d der Steden
at sy noch de
ne ofte 't zae-
en toe-staen,
melijke straf-
onderzaeten
n.

krijck, die te
eyt met eene
van Milanen
er met minne
woordigh, na
nten naer de
anders gefind
d laeten blij-
tehen beyden
gh tot andere
oor heen was
Willem, 't eenen
n Gelder hem
namaels met
n de welke hy
Maximiliaen
traght van het
gh Karel, al-
ningh hier wt
moest gebee-
voordeeligh
Nederland te
geld in over-
te landen met
welken eynde
van Kampen,
n en zondic-
or wijlen Her-
b Meer-maels
nu weder sich
ende zoo veel
Vorst tot sijn
ende hem tot
wanneer sy
Margriet van
r ende Henrick
lf iaeren oud
den en fraeye
van Frankrijk
r tegen 't vol-
Rijx-dagh te
by zoo verre
n aen de Gel-
lorst Willem
, zonder om-
en, spijtighe-
ly op sijn eygen
de dreygemet-
lijke schade en
er en Zutveen
in-genoomen
ende

1541.

1541.

daer toe niet heel graaghe en waren, niet zoo zeer wt eygen oordeel ofte fmaed tegens *Willem*, dan door eene verkeerde inblaazinghe van andere, die Duytfland in vergelijkingh met Vrankrijk als boerachtigh en onzeedigh mis-preefen; niet remin is de voor-bruyloff met begeerte van den Koningh in den Soemer-maend niet zonder groote weydsheyd op dese wijze gehouden; † Wanneer op den 13. inden spaeden avond de verloovinghe was geschied, is den anderen dagh de kerk-gangh daer op gevolghd. De Koningh had de bruyd, synes zusters dochter, zelf by de hand, de Dolsijn gingh neffens Hertogh *Willem*; een Biffchop dede den dienst; ende de Cardinael van *Tornon*, vergezeld met zes Cardinaelen, gaf het paer te zaemen. Daerna hebben de Hertoghen van *Vendome*, *Guyse* en *Nevers* met andere groote Heeren *Willem* wt zijn herbergh te hove gehaelt: alwaer, na gedaen dienst, de bruydegom met de bruyd aen 't boven-eynd van de tafel ginghen futen, ende voorts de Koningh Koningin en Dolsijn van Vrankrijk. Des avonds flempte men wederom in een groote zael met blauw fluweelen doek zeer kostelijken behanghen: na den eeten wierd 'er, alsvoorheen, gedaest, drollighe mommeryen in goude en zilvere lakens vertoond, ende daerna weder allerlei leckere zuyker-gerichten aengediend. Na dese voor-fpelen heeft de Koningh de nieuwsgetroowde te bedde geleght. Den volgenden dagh vermaecten sich de Heeren met speer-gevechten, ridder-fpelen en andere tijd-kortinghen. Den 15. dagh schickte de Dolsijn aen *Willem* een gemaekt kleed: zoo dat sy beyde op dien dagh met een gelijk gewaed aengedaen voor den dagh quamen. Onder andere lieten sich op dit blijd-mael vinden de gezanten des Paus, der Koninghen van Engeland en Portugael, van Venetien, ende des Hertoghs van Saxon: dan die van den Keyfer bleef om eerlijke verschooninghen aefter. Als daer na de Koningh en *Willem* een onderlingh verbond hadden getroffen, is hy, weder naer huys haestende, door 2000. Koninghlijke ruyteren tot aen de Trierfse gewesten vergezelschapt, ende voorts lanx den Mosel en Rhijn door het Stuft van Colen op *Duffeldorp*, tot geen kleyne blijdschap van alle de syne, afgekoomen. Voor sijn weder-keeren liep 'er een sterke mompelingh, hoe hy tegen dank van den Koningh aldaer wierd op-gehouden; vermits de Koningh Gelderland hield voor sijn eyghen erf-tael, ende den Vorst, voor de over-leveringh van 't zelve land weygerde te lacten gaen; die ten laetsten al zoo was verdraeghen, dat *François*, in stede van 't Vorstendom, de vaste Stad *Ravenfeyn* aen de Maes zoude ontfangen, ende *Willem* het Vorstendom, waer over hy was ingehuld, als een pille-gaewe van syne onder-trouwde, behouden. Immers is 't zeker, dat *Willem Ravenfeyn* aen den Koningh heeft op-gedraeghen, 'rweik ook de Franfse tot Opper-heeren heeft erkent, ende tot eene getuyghenis van onderdaenigheyd Franfse wapens op de toorens en poorten af-gemaekt. Daer entegens heeft de Keyfer (om den Frans-man en Clevenaer wederom op de teeuwen te treden) den *

zoon van Lotringen *François* aen sijn lijn getrocken, ende ten echt besteedet aen *Christine*, dochter van Koningh *Christiern* van Denemarken en syne zuster *Elizabeth*, eene onbellaepene weduwe van *François Sportia* Hertogh van Milanen. Want de Keyzer, om den mond hem waterigh te maeken, aen *François* met syne nichte beloofi had de landen van Gelder te leen te geeven. Doch de tijd heeft geleert, dat de daed op de woorden niet en is gevolghd: al zoo hy immers zoo grooten zin in Gelderland hadde als de Lottingher. Voor sijn op-tocht naer Italien, sprack de Keyfer met *Frederick Palts-grave*, om *Willem* door de Keur-Vorsten seherpelijken te vermaenen, van het gevaer syner goederen en landen, ende de verwoefingh welke het Duytse Rijk hier over bescheerd was, te verhoeden door het weder-inruymen van Gelderland. Doch al zoo *Willem* niet gaerne wt sijn stoel zoude hebben op-geftaen, dan sich op syne wtlijke aankomfte, op sijn wel-begonnen besit ende op de vier-scharen beriep, en is de zaak hier mede doen niet gevorderd, dan dat hy, na dank-feggingh, de Vorsten bad om den Keyfer tot billijkheyd te willen beweeghen. Onder dit hadden *Herman van Bronkhorst* Heer te Batenburgh † en die van *Nymegen* onder een fcherp kraekeel aengaende eenighe geld-schulden, bezaeten en gepleeght geweld: waer over ten weder-zijden menigberley klaght-en fmaed-schriften, vol van woorden en ydel van stof, zijn gewiffeld; dewijl een yeder syne eynden zocht vast te houden ende d'een voor d'ander het zeyl weygerde te ftrijken.

13. Koningh *François* verftoord dat de Keyfer hem tegen alle verwachtingh de landen van Milanen rond wt ontzeyt hadde, ende hem gelijk een poetz gespeit als den Lottinger, gingh sich daer en boven met den Koningh van Engeland *Henrick* den achtsten nauwer vermaetschappen. De Switser tot gelijke vennoofschap aengezocht zijnde beloofden sich on-zijdigh te draeghen. Hy had mede naer *Constantinopolen* aen *Solyman* af-geschickt een Gemmois ende een verdreeven Spaeniard, als gezanten; welke beyde over de Po naer *Venetien* gaende door de Keyferlijke buyt-gangers zijn ontliffd. De Koningh zulx voor een groot schelm-ftuck en ongelijk duydende, verklaerde, syne gezanten tegenshet algemeyn volker-recht te zijn ontheylighd, ende door dese euvel-daed den oorlogh hem niet alleen aengezeyd maer ook aengedaen. Ende hoewel de Keyferfse met ernst haerzelve in desen verontschuldighden ende zoo wel hunne handen als gedachten daer van zuyver kenden, leggende de gantse misdaed op de bloed-en geldgierighe knevelaersen over-loopers; kond echter *François* synen brand in geen water verkoelen. Waer over hy ook *Iuriaen van Oostenryk*, een bastaerd van Keyfer *Maximiliaen* ende Opper-Biffchop van *Valentien*, hoewel hier van onweetend, zoo de zelve wt Spanien door Vrankrijk naer Nederland wilde, binnen *Lyon* beval aen te houden ende te hechten. Maer de Keyfer binnen *Luca* met den Paus *Paul* den drieden spraek gehouden hebbende van eene Kerkelijke vergaderingh wt te schrijven ende van andere hooghe zaeken, bestond, onaengesiende winter voor de deur was ende syne Heylighheid hem zulx wiffelijken af-ried, syne voor-genoemene schreps-

† *Wt een brief van Herman van Wachtendonck aen Jacob Canis Burgemeester tot Nymegen.*

* *Siet op het begin deser Boex.*

† *Ex literis Neomag. & Arnhem.*

1541. reys naer Aftiquen te vol-voeren, omden Turk hierende daer werk te geeven; te meer, nade-mael de Christenen eften te vooren in Hunga-ryen dapper waren geklopt. Weshalven hy eene steeuwighe maght in-scheepende, ende de cy-
 * *Corfica*. landen van * *Corfu* ende † *Maiorque* voor by
 † *Insula* vaerende, tegens den 23. van den Wijn-maend
Baleares. met devloot by stil weder aen den oever van de
 heerlijke zee-stad † *Algiers* isgeland. Dan op
 den drieden dagh is 'er een leelijk onweder op-
 † *Italia* gestaen, met onstuymighe winden ende stort-
Cesarea. vlaeghen; zoo dat de Keyfer, na 'tverlies van
Angeria. veele scheepen en volk, gedwonghen was met het
 over-schot van de vloot trooft. en gelde-loos
 naer Spaniote keeren. Maer alshem onder we-
 ghen eene nieuwe hemels-buys over-viel, is hy,
 sijn loop neemende lanx * *Trapania* ende de
 * *Drepan-*
man. *Maiorquet*, tegens den Winter-maend, een hoop
 kloekescheepen en mannen after-laetende, voor
 † *Cartha-*
go nova. het laetste te † *Carthagena* in Spanien aenge-
 koemen; 't welk aen syne vyanden hier en daer
 stof gaf om wt te stroyen, dat hy van den zee-
 visschen was op-gegeeten en in-gelockt, ende by
 de Geldersse een herten-lust verweckte, roepen-
 de, dat hy niet beter behoorde te vaeren, die
 met het bloed van gezanten syne handen en acht-
 baerheyl had derven bevelecken. In die daghen
 heeft ook der Deenen Koningh *Christiaan*, door
 russchen-koemen van Vorst *Willem*, met den Ko-
 ningh van Vrankrijk gehandelt, dat d'een d'ander
 de hand zoude leenen, ende, behalven eene vloot met
 sijn toe-behoor, duyzend ofte meer, na dat de nood
 dringhend was, gewapende mannen by-zetten. *Chri-*
stiaan beloofde hier en boven de *Sond* te willen stuy-
 zen, ofte daer binnen te bekommeren alle vyanden van
 Vrankrijk. In dit verbond zouden beklemd zyn de
 Koninghen van Sweeden, ende Schotland, neffens de
 Hertoghen van Pruyssen ende *Willem* van Cleve;
 als mede (zoo hy sijne meeningh binnen zes maen-
 den uysterde) de Koningh van Engeland. Der
 Sweeden Koningh *Gustaf* bedongh schier het zelve,
 die ook eene bende voer-volk wilde vaerdigh houden,
 behalven eene wel-gestelde vloot, om lanx de Hol-
 landse en Vriessse strand op te passen. Tot zoo
 eene vennootschap bewoogh ofte dwongh den
 Deenssen Koningh ten halven Palts-grave *Fre-*
derick, de man van *Dorothé* dochter vanden ge-
 zeeckerden Koningh *Christiaan* den tweeden; die
 'telkens wegen sijn vermeynd recht op de Rijken
 van Denemarken en Sweden, sijn aengehylickten
 oom den Keyfer lastigh viel.

1542. 14. Dit aldus besteld zijnde, heeft de Her-
 togh van Cleve en Gelder tegen het volghende
 iaer de syne door brieven by eengeroepen, om,
 volgens den draed van de Keyserlijke beveelen,
 ende het ionghste af-gescheyd van *Spier*, sijn
 aentael van volk ende bystand tegens den Turk
 wt te leveren; die na 't veriaeghen der Christe-
 nen ende ontzetten van * *Offen*, de sleutel van
 * *Buda*. Hongaryen, allenxkens met loode schoeyen
 Duytiland quam naerderer. Hier op heeft men
 terstond wt de landen van Gelder, Cleve en
 Gulich een deghelelijk legher by een gezamelt,
 onder den Oversten *Roffem*, wiens naem onder
 het krijghs-volk zeer berucht ende bemind was;
 om dat hy, als een doortrap, kloek ende roof-
 zoekend Veld-heer, zelfs de zwaerste ende in
 den eersten aensien half onmoghelijke dinghen
 met geen minder geluck als dapperheyl plaght
 wt te voeren en geene kanssen af te slaen. Waer
 over die van den adel en veele andere met 9 roo-

ten yver en sterke hoopen onder hem dienst
 ginghen neemen; zonder veel na den oorsprongh
 van den oorlogh ofte na den vyand te onder-
 vraeghen, ende genoegh achtende, zoo *Roffem*
 maer wist tegens wien ende op wiens naem het
 zwaerd wierd aengebonden. Die van † *Arnhem*
 hadden *Frederick* van *Hemert* tot een hoofd-man
 aengenoomen neffens een deel knechten, die ter
 maend zouden trecken vier Rijder gulden bo-
 ven hun gewin en gewerf, ende de bevels-luyden
 en edele daer en boven behoerlijken werden
 wt-gerufft. Hier neffens hebben de Standen des
 lands den Vorst, tot des krijghs-volk voldoe-
 ninghe, voor de eerste zes maenden toe-geftacht
 30000. golde guldens, onder allerley staeten van
 luyden wt te zetten; met beloften van meerder
 toe-laegh in geval van langher oorlogh en drin-
 gender nood. Als dit de Koninginne *Marie*
 Stad-houderesse der Nederlanden gewaer wierd,
 liet sy zoo door booden als brieven de waerom
 van zoo eene sterke toe-rustinghe *Willem* af-
 vraeghen. *Willem* gaf zoo een duyfter en onbe-
 paelde bescheyd: dat dese maght in 't begin, om
 tegen de Turken te dienen, door meer dan eenen
 Oversten was geworven, ende daerom wt sijne paelen
 zoude verhuysen: alzooy rond-om met sijne buyren
 in vrede sitende, geen krijghs-volk en behoefde:
 dat mede stryd-baere volkeren veeltijds gewoen ende
 altoos gerechtigd waren bed en dienst te doen aen
 den geenen, van wien sy, hoewel op een onbekenden
 naem, geld traecten. Niet langh daer na heeft Ko-
 ningh *Francois* sijn zoon *Henrick* den Dolfin tot
 Veld-heer gemaekt over een legher, die gebaet
 mackende van naer *Piedmond* te gaen, Spanien
 zoude aentasten; ende over noch een ander leger
Karel Hertogh van *Orleans* sijn ionger zoon, om
 daer mede *Lutzenburger*-land te bezoeken; hem
 toe-voegende *Glaude* van *Guyse*, broedervan den
 Hertogh van *Lotringen*. Maer *Henrick* had tot
 syne bestuerders de Heeren *Hanebout* en *Briffac*.
 Daer en boven hield *Vendosme*, de naefte Prins
 van den bloed, de gewestten van *Ariots* in stadighe
 onrust; die ook, na 't versterken van *Teroane*,
 eene bende ruyteren van de Keyserse neder-
 floegh. De Koningh zond mede aen *Roffem* in
 Gulicher-land den Heervan *Longuevalle* wt het
 geslacht van *Boffu*, om met de zelve troppen den
 Brabanderen aen boord te koemen, ende de
 Stad-houderesse *Marie* het vuur zoo na te leggen,
 dat sy de *Lutzenburgers* geenfins zoude konnen
 ontzetten noch twee heyt-kraghten teffens
 weder-staen. De Hertogh van *Orleans* dan over
 Maes gaende, heeft *Lutzenburgh* met slechte
 moeyten bemaghtigh, alzooy de Stad ongeraed
 zaem vond zoo een onverwacht en steeuwiggh
 vyand (wiens maght bestond wt 12000. Duytse
 ende 6000. Franse voet-knechten, boven 3000.
 ruyteren) langh op te houden; te min vermits
 de Keyserse hulp-troppen noch niet en waren
 aengekoemen, ende de schrick onder de kleyne
 en groote zoo groot, dat sy liever hadden haer
 trouw en ouden Heer af te gaen dan de kans
 van den oorlogh af te wachten. Na 'tvermee-
 steren van *Lutzenburgh* droeghen de overighe
 Steden de sleutels tegen; wt-gezondert *Yvois*,
 't welk een diepe graft en moerassighe lan-
 douwe te baet hebbende, na een aenvechtingh
 van eenighe daghen met verdragh sich eerst
 op-gaf.

† Ex literis Arnhemens. & archivi Doeburg.
 15. Onder

lijjn getroc-
 sine, dochter
 rken en syne
 weduwe van
 en. Want de
 h te maeken,
 ooft had de
 n. Doch de
 de woorden
 immers zoo
 lde *Lotrin-*
 n, sprack de
 om *Willem*
 n te vermace-
 en landen,
 Duytse Rijk
 den door het
 Doch alzooy
 oude hebben
 e aenkomst,
 de vier-scha-
 de doen niet
 eygingh, de
 slijkheyd te
 dden *Herma-*
 † en die van
 el aengzaende
 en gepleghd
 en menigher-
 van woorden
 wijl een yeder
 a ende d'een
 trijken.
 l dat de Key-
 le landen van
 ende hem ge-
 inger, gingh
 gh van Eng-
 vermaet-
 vennootschap
 on-zijdigh te
 nstantinopolen
 tois ende een
 welke beyde
 loor de Key-
 De Koningh
 en ongelijk
 en tegenshet
 eylighd, ende
 hem niet al-
 daen. Ende
 rzelve in de-
 el hunnehan-
 kenden, leg-
 oed- en geld-
 kond echter
 er verkoelen.
 stemryk, een
 ende Opper-
 er van onwee-
 oor Vrankrijk
 y beval aen te
 Keyfer binnen
 en sprack ge-
 lijke vergade-
 idere hooghe
 inter voor de
 m zulk wijsse-
 ene scheepi-

1542.

15. Onder dit en fleep *Roffem* mede niet, maer door het Graeffchap van *Hoern* aen de Luykeners eene bezendingh doende, verzocht (om fijn aenflagh teghen *Antwerpen* onder de as van geveynfdheyd te beter te bedecken) door hun Sticht een vryen door-tocht naer Vrankrijk; niet om met den *Konigh den Keyfer* te beftrijden, maer om de dochter van *Navarre Willems* gemaelin naer *Cleve* over te brengen. De Luykeners gaven, na geflooten raed, den Gelderffen tot antwoord, dat fy met zoo een zwerm volx een anderen wegh naer Vrankrijk moesten zoeken; alzo de Luykeners niet gewoen en waren, wtweemfse fchaeren in- ofie door- te laeten: biddende, men wilde dese vryheyd niet beneemen: anders en zoudze noch de moed noch de maght ontbrecken, om geweld met geweld te weeren. De Antwerpens zulx verneemende, ende niet zonder reden vermoedende dat de Gelderffe op hunne Stad, welke doen in rijkdom haer weder-gaede nauwlijx en vond, het oogh hadden; (gelijk maghtighe luyden na de maet van hun goederen vol zijn van fchroomte en afterdenken) ginghen in der yl eenighe ruyteren, ende zoo veel krijghs-volk als fy immers konden, wt laft van *Marie* aenneemen, om de zelve met de Peel-lander boeren, die bereeds in 't geveer en op de been waren, te vermenghen, fterk zijnde omtrent 2000. bus-fchieters, behalven 900. die ftaele buffen, ende andere die spiefen droeghen. Dese een onverhoeden aenval doende op etlijke *Roffemfse*, welke over de *Maes* ende om roof waren gegaen, dwonghen ze weder tot *Roffem* op geene zijd van den ftroom den wijk te neemen. De boeren dit vluchten bemerkende, zijn, als of de vyand hier mede wt het veld gedreeven ende eene volle over-winninghe bevochten was, alle weder naer huys geftrecken: maekende middeler-wijl een onderlingh befpreck, dat fy op het klokken-geklep, als voorheen, op de oude plaets zouden by een rotten. Maer de Raeds-heeren van *Antwerpen*, die *Roffem* voor geen grooten Heyligh en hielden, bevolen alles tot verzeekingh van hare Stad te vervaardighen, byzondere zorgh daer voor draeghende, dat alle wt-landers ende meest de *Cleefse* ofte *Gelderffe* op nieuwsde Overigheyd zouden bezweeren. Op dien tijd ('t welk eeniger maeten wonderlijk schijnt) zijn 'er over de duyzend hoofden geteld, welke liever koozen te ruymen ende alles te laeten ftaen, dan aen de Stad, terwijl fy daer binnen woonden, trouw te looven. Eenighe van hen zijn met een dreygend gelact verfcheyden: andere zeyden, dat fy als ballingen wt-wecken, ende miffchien eerlangh als burgers zouden in-keeren. Daer na is de gemeente in troppen en boerfchappen gefcheydeld, het gefchut voortgehaeld, de mueren en veften op-gemaekt, de grafthen gereynighd, ende de burgerye tot het handelen van wapenen en buffen meer en meer geoeffend. 't Bewind over de krijghs-zaeken wierd *Cornelis Spaen* oud Burgemeester toe-vertrouwd; die niet en verzuymde met den fynen de ronde om de Stad te doen, ook de poorten en alles gade te ftaen.

16. *Roffem* onder dit van leger-ftad veranderende, ende een heus antwoord geëvende aen de *Brabandfse* laft-hebbers, beftond fyne volken (gewaerdeerd op 12000. voet-knechten ende 2000. paerden, de licht-gewapende buyten gerekend) niet wijd van *Ravefteyn* met booten en ponten over den ftroom te brengen. In 't begin

deed hy, gelijk den gezanten beloofd was, geene baldaedigheyd: daer na dieper en dieper het land in-treckende, ende fiende, dat de fyne nu van 't vaendel niet en konden wegh loopen; veroorzaekte door geheel *Braband* zoo eene verflaegenheyd, dat aen alle kanten de land-luyden de vlekken met hun haeve en beeffen verlieten, ende naer devafte plaetsen elk om zeerft toe vlooden. Zelfs de nabuyrige Steden zitterden van vrees. Van de dorpen moest *Roy* het spits eerft af-bijten; na welkers wt-roovingh hy op *Oirfchot* is getooghen; ende van daer niet zonder verwoefingh van alles door *Helverbeck* en *Baerle* af-daelende, gingh fich legeren om *Hooghftaeten*; een dorp, 't welk in gebouw van verheevene huysen, in menighe van ftraeten en cierlijkheyd menighe Stad zoude over-treffen. Op het Slot van dese plaets hadden fich veele vrouwen en kinderen, ook etlyke edele hunne kostelste fchatten, gebergh. *Roffem* had daer behalven kondfchap, dat aldaer groote voorraad van kogels en bus-kruyd by een lagh geftaepeld, waer van in fijn legher groot gebreck was. Hier om liet hy het Slot dadelijken onder heftighe dreygementen op-eyffen: fchattende, fyne achtbaerheyd ten hooghften daer aen geleegeen te zijn, indien hy dit Huys op het spoedighfte veroverde, zoo om fijn legher van allen nood-durft te verheughen, als om de andere *Brabanders* en *Antwerpens* meerder bangigheyd aen te jaeghen. De *Hooghftaeters* met kleyne ofte zonderlingh geene bezettingh voor-fien, door het ontzagh van zoo een Veld-heer en lcglier, ende door 't gekerm gewoel van den onweerbaeren hoop bewooghen, welke dickwijls den op-zet en moed van kloeke mannen verbreekt, openden voor *Roffem* de poorten; na gedaene beloften dat hy niemant en zoude deeren. Hy bleef ook by fijn woord; aengefien hy boven de bedonghene 100. tonnen kruyd, een deel yzere koghels, ende vier ftucken, niemant yet af-handighde. Dese zegeningh baerde in de *Roffemfse* eene nieuwe wackerheyd, merkende, dat fy bereeds zoo veele Steden van groote ofte paffelijke fterkte op den rugghe hadden, waer van noch geene henluyden had derven te keer gaen, ofte door een aenval verfchrieken. Ondertuffchen beval de *Konigin Marie* by strenghe plackaeten, de goederen niet alleen ende waeren van alle in-zaeten van *Cleve* ofte *Gelder*, maer ook de inwoonders zelve in de *Nederlanden* te bezetten, ende zoodaenighe aenteykingh daer van te houden, dat niemant, fchoon onder borchtocht, de zelve gevangens en goederen behoefde te ontfiaen. Die van *Monickedam* en *Harderwijk* verdroeghen echter zoo met den anderen, dat de *Harderwijkers* van zoodaene bekommringh by haer vry zouden wesen. In die daghen is door de *Burghemeesteren* van *Hamburgh* hun Stads werk-baes *Christiaan Schelen* met een roey-draegher tot de Overigheyd van *Arnhem* af-geschickt, met verzoek van oorlof om de veften en bol-werken van *Arnhem* te befichtighen, ende daervan een ftaeltjen te neemen voor hare Stad, welke noch eenighe werken van nooden hadde. Alzo ook die van de * *Nieuwe* en *Oude marke* * *Ex no-* binnen *Arnhem* onder een kneekten over de drie *109* vrye laer-merkten, die men iaerlijx, na oud gebruyk, op den *Nieuwen markt* plaght te houden; zoo dat die om den *Ouden markt* gezeeten zijnde ongehouden meynden te zijn op de voor-zeyde

1542. zeyde laer-merkten met hun vleys en vis die sy veyl hadden op den Nieuwen merkt te volghen: hebben Hertogh *Willem* met den Raed en Gilde-meesters van *Arnhem* dese haperingh aldus geslecht; dat voortaan die om eenighe vis te veylen in de Stad quamen, wt-ofte in-heymsse, binnen dezelve laer-merkten hun vis op den Nieuwen merkt te koop zouden brenghen. Dan dewijl het Vlees-huysaen den Ouden merkt getimmerd ende zoo in winter- als zoemer-tijden bequaemer was om met het vlees in den drooghen te staen; bevoelen sy, dat de been-hackers met hun vlees-mes op de oude plaets altoos zouden blijven, noch zonder voor-kennis van de Burgemeesters van daer gaen: ofte dat sy, zoo het hen beliefsde, in de voorzeyde drie merkten en anders niet zouden volghen.

17. Terwijl het krijghs-volk te *Hooghstraeten* pannekoekt, ende in de onleggende grazighe landouw gaet vlegghel-spreyden, word *Roffem* door verspieders bericht, dat *René* Prins van Oranje en Grave van Nassouw met eene tamelijke maght wt syne vaderlijke Stad van *Breda* was op-getrocken naer *Antwerpen*, met meeninghe om den Gelderssen in de voor-baet te wesen. Om dit te volvoeren ende naer *Antwerpen* te geraeken, moelsten sy beyde door verscheydentelijke wegghen op *Breschot* wt-koemen; zijnde een dorp omtrent seven mijlen van *Antwerpen* af-geleegghen. Vermits de wegghen daer in een liepen, heeft *Roffem* syne rappe en harde rot-gezellen zoo voort-geftouwt, dat hy door kloekheyd die plaets invoor-raed in-nam. Maer met becommerringh vast denkende om den aenkomenden vyand te verstricken, zaggh dat *Breschot*, als ontbloot van geboomte en heuvelen, sijn aenslaggh niet zeer en konde voorderen. Waer over hy ongehoorde strecken verfinde, belastende den synen lanx het heele veld nuyl op de buyken tegens den grond te legghen, ende den ruyteren, onder tbeleyd van *Longuevalle*, sich omtrent de over-zijd van 't Slot te verbergen. Doen stelde hy 400. zwarte Ruyters (door den Deenssen Koningh *Christiaan* gezonden, ende om hunne kleedinghe en wapenen alzooghebeten) t'eyndens het dorp slagh-vaerdigh; terwijl het voet-volk, als gezeghd, after haer op de neusen laggh, om van den vyand niet verspied te worden. *René*, ende met naemen *Lubbert Turk*, een Geldersman doch in Keyserlijken dienst ende aenvoerder van eene bende; giffende dat dese roede door *Roffem* op kondschap wtgeschelickt ende met slechte moeyten te verdelghen was, dedden een aenloop op de zelve. Doch dese, gelijk sy geleerd waren, begonnen niet sluypender wijze maer opeen vollen draf afterwaerts te loopen, om haer lijf quanzuys te berghen. Wanneer nu de Prins met syne voet-bende naerderde, om met den vyand te schermutzeeren, zijn de *Roffemse* kuedchten terstond wt verscheydene plaetsen en schuyf-winkels op-gereefsen, benauwende en neder-houwende de *Nassouwse*. Ende hoewel *René* met sijn overigh voet-volk zelf aenstapte, om de over-winningh, zoo hy meynde, van den synen voort te zetten en by te wonen; bevond hy nochtans dat 'er yet anders gaende was, ende de *Roffemse* veld-teykens hier ende gins, als door een vreedse spookery, wt het aerdrijck quamen op-stuyven; dat mede van afteren ende ter zijden sijn volk door *Longuevalles* ruyterye onverhoeds wierd verstroyd ende vertreeden.

De Keyferse hier over vertraeghd en verbysterd, zagghen aen alle kanten om een goed heen koemen. De Prins zelve, sich in den drangh der vyanden beklemd vindende, gaf aen sijn paerd de spooren, ende braght aller eerst binnen *Antwerpen* de tijdinghe van syne neder-laggh. *Turk* die het aller eerst op het woord had gebraght van den vyand aen te grijpen, na dat hy een wijl tijds door hegghen en struyken tot straffe van syne roekeloosheyd had om gedwaelt, ende geloofd wierd van de *Roffemse* gevanghen te zijn, quam echter eyndelijken gezonds lijfs binnen *Antwerpen*. Wt het getal van 't voet-volk zeght men dat 'er by de 2000. haer geweerd dael geworpen ende sich hebben over-gegeven.

18. Dit verlies deed die te vooren verbaefde Stad schier van vrees en twijffel daveren. Doch behalven dat *Chalons* door syne tegenwoordigheyd de burgerye weder moedighde; vol-deeden ook de wt-landse koop-luyden, als *Portugijzen*, *Italiaenen*, *Duytse* en *Engelsse* hunne plichten: maer voor al de burgerlijke gilden, na oude wijze gewoen zijnde op heylighe dagghen by de lust het geweerd te handelen; welke nu by beurten de markt bewaerden, om van daer by nood ende gelegenheyd wt last der Burgemeesteren tegens den vyand gebruykt te worden. *Roffem* zonder af-brek van de syne zoo een rijcken buytenklinkende over-winningh bevochten hebbende, trock zonder langer vertoef naer de Stad. Voor eerst sloeggh hy sijn legher in de voor-stad, voerende den naem van den Dam, om aldaer sijn vermoeyd volk wat te ververstsen. Den anderen daggh wierd met Koninghlijken pracht een Heeraut gestuyrd aen de Overigheyd, ende door de Kip-dorper poort in-gelaeten. Sijn aenbrengh was, dat sy sich den Koninghen van *Vrankryck* en *Denemerken* gehoorzaem zouden stellen, op welker naem ende zoldye de wijd-beruchte *Roffem* den oorlogh voerde; die ook de burgerye niet dan alle billijkheyd zoude voor-legghen, ende der zelver vrydommen en keuren met al wat haer lief en waerd was ongeschend laeten. Indien sy nochtans den krijgh voor den vreedse verkoosen, hadden sy het geweld van zoo veel oude en onoverwinnelijke krijghers, ende over hun hardneckigheyd behoortlike straffen te verwachten. Hy deed hier by, dat Keyfer Karel in den tocht van *Algiers* door schipbreuk in de zee was verdrongen, ofte, indien hy noch leefde, door de wind aen een onbekenden strand aengedreeven, alwaer hy onder de wilde menschen van gebreck en hert-zeer moest verzaen, zoo dat sy van hem geen heul ofte dadelijken by-stand hadden te verhoopen: Sy zouden dan liever in de roede vallen, ende de twee maghtichste Koninghen van *Vrankryck* en *Denemerken* in de armen vatten, welker leggher by de hand ende geweld zoo vervaerlyk was, dat niet alleen Seeden, maer ook heele rijken en landen voor hun bloote naemen beboorden te schricken. De Raeds-heeren gaven zoo een eendraghtigh antwoord, dat de *Antwerpenaers* nevens Keyfer Karel geen anderen Heer en kenden, dat het ook beuluyden en haere Stad vreedse en niet eerlyk genoegh docht van de eens gezworene trouw af te wyken; dat sy *Roffem* meer voor een kuevelaer en schender bielden, dan voor een recht-schaepen Veld-heer, noch sijn gepoeh veel ontzagghen, ende de Keyfer, welken man nu dood wilde hebben ende van den vissen verston-den, misschien eerder zoude op-maeken, als de Hertogh van *Holsteyn* (meynende daer mede den Deenssen Koningh) ofte de Koningh van *Vrankryck* wel zouden

id was, geene
en dieper het
at de syne nu
egh loopen;
nd zoo eene
ten de land-
n beesten ver-
elk om zeerft
e Steden zit-
noeft *Roy* het
roovingh hy
van daer niet
or *Helverbeek*
n legeren om
gebouw van
an straeten en
over-treffen.
en sich veele
edele hunne
Jem had daer
grootte voor-
een lagh ge-
root gebreck
lelijken onder
: schattende,
daer aen ge-
sop het spoe-
gher van allen
om de andere
r bangigheyd
ts met kleyne
gh voor-sien;
Veld-heer en
woel van den
, welke dick-
oeke mannen
e poorten; na
en zoude dee-
aengefien hy
n kruid, een
ken, niemant
gh baerde in de
d, merkende,
in grootte ofte
adden, waer
erven te keer-
cken. Onder-
t by strenghe
ende waeren
Gelder, maer
lederlanden te
ykeningh daer
n onder borch-
leren behoefde
en *Harderwijk*
nderen, dat de
mmerringh by
agghen is door
gh hun Stads
een roey-draet-
trnhem af-ge-
n de vesten en
stighen, ende
oor hare Stad,
toden hadde.
en *Oude mark*
en over de drie
ix, na oud ge-
ght te houden;
erkt gezeeten
ijn op de voor-
zeyde

* Ex as-
tographo.

1542.

vermoeden. Met dit bescheyd is de Heeraut door de zelve poort terugh gezonden, ende noyt daer na weder-gekeerd. *Roffem* hier door vergramd heeft op staende voet de koren-meulens door den brand en andersins doen vernielen. Daer tegens bestond de burgerye (om een vryen wt-sicht te hebben buyten de vesten, ende haer zwaer geschut te gevoegblyker op de stroopers te lossen, die door het rijpgewas en geboomte tot aen des Stads graften liepen) de dickste hegghen en boomen af te kappen, geestlijke en wereldlijke gestichten, tot groot ongerief en ooghen-leed van de eygenaers, te verbranden, om den vyand niet te goed te laeten 't welk hem tot de belegeringh ofte laeghe-legghery moght dienen. Daer en boven hadden de Burgemeesters over de Schelde wt het land van Waes, zijnde een gedeelte van Vlaenderen, 1200. steeuwighe boeren knechten ontboden, ende met wapenen en spieffen wt-geruft, om de burgers, die nu veele daghen en nachten after een gewaect hadden, een weynigh te ontzetten.

19. *Roffem* merkende, dat kleyne en groote, de Overigheyd, ende Gemeente te gader wt eenen mond blesen, vond raedzaem syne spillen te packen ende van daer op te breeken. Want wie zoude oyt gedacht hebben, dat het kaele en anders roof-gierighe grauw in zoo eene weeldighe Stad een-zinnigh ende by haer plicht zoude gebleeven hebben? *Roffem* dan siende hem dese hoop ontvallen te zijn, is na wt-roovingh ende verbrandingh van de nabuyrige dorpen *Merxheim*, *Dam*, *Burgeibolt*, ende eenighe lusthoven van de vermoegendste koop-luyden, naer de Stad *Lier* geweeken, ende voort van daer scheydende (nademaal die van binnen op hem vuur gaven) met vliegende vaendels op *Ransf* ende de *Duffel* gegaen, ende naer 't verwoelten der zelve naer *Rosendael*, 't welk hy dede brand-schatten. Daerna voor den stroom de † *Meth* koemende, die niet alleen breed maer ook diep en iaghrigh was, heeft wt het aengrenzend dorp kuypen, tonnen ende diergelijk tuych doen afhaelen, ende alzo, doch niet zonder missinghe van volk, den stroom ter loop door-gewaeder. Daer na voor by *Mechelen*, ende door meenighe vleckten en boerschappen, tot kleyne vreughe der inwoonderen, sijn reys neemende, is eyndelijken de edele Stad van *Loeven* genaerderd, huyfende met sijn leggher by het Klooster te *Betebeim*. Middeler-wyl wierd *Heter* en *Winkessel* door de syne in den brand gesteecken. In den tweeden op-toght quam de gantse maght na ter *Bank*, ende sloegh sich neder omtrent de Bruysfelfse poort. Te vooren hadden de Grave van *Warnburgh*, de Heer van *Annerye* ende de Ampt-man van *Wals-Braband* daer binnen gebraght eene bende ruyteren, met 500. mannen te voet: doch schattende, dat eene Stad van zoo grooten omloop als eenighe in Nederland, in-hebbende weynighe ende meest in den krijgh on-ervaerene burgers, zulk een leggher niet en konde af-weeren, waren daerom met hun volk weder van vrees wt-geweeken, als mede de Burgemeester *Ian van der Tommen*. *Roffem* hier van niet onbewuft, zond sijn leggher-boode naer binnen, die de Stad op den naem van den Franssen Koningh op-dongh, dan niet veel beter bescheyd, dan te

vooren van die van *Antwerpen* te rugh braght, ende zulk meest door in-geeven en roekelooze stoutigheyd van de wt-landse letter-ieughe, welke zoo wel voor hare negen Godinnen, als de burgerye voor haer wijven en kinderen, het harnas aen-trock. Onder dit was de Raed, opgereyd door andere die van des vyands maght en menighe van sijn geschut groote dinghen spraeken, van beraed geworden, te weeten, om sijn geweld met geld af te kooppen. Om dan haer zelve en de Stad in geen gevaer te steeken, ginghen sy by *Roffem* in 't legher, ende booden hem een groot deel geds. Hy had geefft alle noodzaekelijckheyd en mond-kost voor sijn legher, alle des Stads groote stucken, etlyke tonnen met kruyd, ende noch 8000. goude lelien. Dan die van *Loeven* boodschapten, dat sy niet boven de 50000. lelien wilden geeven, ende daer behalven voor 't gezelschap van *Roffem* en *Longuevalle* wijn ende voor-raed.

20. Als dese voorwaerden ten laetsten waren in-gewillighd, ende de wijn vast met paerden en sleeten naer de poort wierd gevoerd; siet daer de klerken, die zonder last van yemant de touwen van de stellingh waer op de wijn en de andere waeren laghen, in stucken sneeden ende vast lieten houden, losbrandende daer na de zwaere stucken, die met yzere koghels waren gelaeden, op de *Roffensse*. *Roffem* roepende, het bestand hier mede verbroomen te zijn, beval den Stadwaerder *Adriaen van Blehem*, ende met hem *Damiaen van Goes* een Portugijs edel-man aldaer ter schoolen leggende, die onder de wapen-ruff van wegghen den Raed in 't legher waren gekoemen, in hechtenis te houden, ende zoo langh te blyven, tot dat sy, betaelende 2000. goude lelien, weder zyn ontslaegghen. Hoewel eenighe vermelden, dat *Blehem* Schoutaer der Stad weder na binnen zoude zyn gekeerd, om des vyands verzoek de Overigheyd aen te dienen. Onder-tusschen liep 'er in 't midden van de Stad een geruchte, dat de vyand dorstende na bloed en brullende van toorn naer de merkt quam aen-zetten, ende alles zonder onderscheyd nedermaeyde, waer over veele aen de andere zijd der Stad sich van de vesten neder-lieten. Dat *Loeven* alsdoen van den brand en 't verderf is vry-geraekt, daer van koemt de eer alleen aen den klerken, die op dien tijd alsleeuwen hun leeven enleeden voor de Stad te pande stelden. Want *Roffem* daerna geen kans siende om de Stad te vermeerteren elders syne maght heen voerde. De klerken, welke alhier den meesten lof behielden, waren *Hugo van Hiltijl* een Groeninger, in 't Latijn en Griex opeene wtneemende wyze ervaeren, ende naderhand binnen *Salman-tica* in Spanien over-leeden; behalven *Severin van Feita* een Harlinger, *Christoffel Phlegel* een Duyts edel-man, ende *Pedro Lupo* een Spaniard. Dese hadden hunne mackers ende de burgers meest aen den rey geholpen, om den vyand van de vesten af te weeren, biddende, dat men haer voor-beeld en voet-stappen doch wilde na-volghen. Terwijl sy laix de wallen de wacke hielden, waren verscheydene baefinnen en dochters van aensien hen gediensfigh in het aenbrenghen van steenen, koghels en ander oorloghs-tuygh; verschaffende ook, op de wyze van zoetel-wijven, alle leckernyen, drank en eet-baere waeren. Ick bevinde, dat de zelve ende met naemen *Heltijl* tevens *Daem van Goes*, die den klerken geraeden

† *AuEtor* noster *Metham* annem vocat. *Forte* *Demetam* intelligit.

1542. geraeden had den vyand tot buyten de poorten onder ooghen te gaen, door Keyfer *Karel* tot belooningh van haer yverigheyt en dienften, tot Ridderfzijn verheeven. *Goes*, die daer na dese belegeringh van *Looven* te *Lisbon* heeft wt-gegeeven, roemdfich, dat de vyand door hem alleen beleefen ende van 't stormen was af-geschriekt; alzoohet Burgondiffse legheer nieteens wt de muynen en dorft koemen, de gezondene hulp-troppen middeler-weeghs te rugghe waren geweeken, ende de burgerye weghen hare bottigheyt in 't af-fchieten der buffen by den vyand grooter spot dan bangigheyt veroorfaekte: dat mede des Stads Overigheyt hem heerlijken dank had gezeght (geheel anders dan de on-dankbaere hoofden der Academie) ende met penninghen te hulp zoude gekoemen hebben, indien de Stads-kift niet wt-geteerd en ware geweest.

21. Hoe het zy, altoos heeft *Roffem* om geen tijd te quiften, fijn legheer af-gevoert, *Korbeek*, *Rusburgh*, *Bloemen-dael* en 's *Hertogen-dael* in 't voor by trecken met het vuyr, en andere vlekken met eene geld-boete geftraft. Ten laetften door het Graeffchap van *Namen* fijn wegh kiezende naer den Hertogh van *Orleans*, vernam dat de zelve in de gewesten daer omtrent de *Lutzenburgers* beoorloghde. Wefhalven hy by *Mafiers*, eene Franffe Stad, over de *Maes* trad, ende aldaer een weynigh, om fijn volk wat te koefteren, bleef legghen. Middeler-wijl is 'er tuffchen *Roffem* en *Longuevalle* over de verdeylingh van de plunderagie eenigh kraakeel ontftaen, 't welk echter de Hertogh door fijn ontzagh voort ver-effende; die van daer met groote eer en geuygh weder naer *Vrankrijk* is in-geslaeghen; als hy te vooren *Roffem* en de fyne, na aentellinghe van hun after-itallighe leen-gelden, naer de landen van *Gelder* en *Cleve* had af-gezonden; op het geruchte, dat de Keyferfse met een geweldigh heyr, onder de Overfte den Prins van *Oranje*, *Bueren* ende *Boffu*, van alle hoeken naer de *Maes* quamen aenftooten. 't En verliet ook niet langh, dat gedachte Prins in den Wijn-maend het gantffe gebied der *Gulichers* (die nergens op verdacht waren, ende om de ellenden van *Nederland* lachten) met branden en brand-fchatten door-loopende, om *Roffem* fijn ftroopen te vergelden, *Sittart*, *Gulich*, *Himbergh*, *Sufteren* en *Duyren* bemaghtighde, de muynen en wallen dael wierp, ende de graften toe-vulde, behalven te *Duyren* ende te *Hensbergh*. Het legheer dreyghde doen met een *Gelderland* en *Cleve* in te trecken, ten ware de *Bifchop* van *Kolen*, *Land-grave* van *Hessen* en andere *Graven* fich als zeggheren tot eene vrede hadden aengebooden. Dese door volmaghtigers met de *Koningin Marie* in spraek en handel tredende, dronghen hier op, dat ondertuffchen de wapenen zouden beruften. Wanneer *Marie* hier toe verftond, ende fy nochtans van den Hertogh van *Cleve* geengenoeghzaemen laft hadden, ende de *Koningin* niet te min wijs maekten, dat de *Vorft* dit niet en zoude wracken ofte weder-fprecken; liet de *Koninginne*, vermits den over-hangenden winter ende op hoope van een beftand, ook om onnoodighe koften te mijden, een deel volx veroorloven. In den voorgaenden † tocht van *René* fpeur ick dat ook het Vier-deel van *Ruer-*

† *Ex schedis Doetburg.*

mond niet mis en heeft gegaen maer een harden bots wt-geftaen: 't welk een prickel was om de drie andere Vier-deelen wt den fluymerende tot reddingh van haere mede-zuster op te wecken, ende op den 21. van den laetften Herft-maend binnen *Arnhem* op nieuws eene groote fchattingh tot ftuyr van den oorlogh wt een ruym en open-hertigh gemoed in te willighen, te weeten 141000. goude guldens, yeder gulden te betaelen met een *Ioachimsdaler*. Zoo bangh was doen *Gelderland* voor de *Burgoenffe* heerschappy en hoogheyt. Maer *Vorft Willem* zulx verneemende en waer-neemende den af-tocht van *Chalons*, weygerde 't geen de gezanten van het op-fchorten der wapenen af-gesprooken hadden, gestand te doen, ende heeft onlanx daer na tegen het eynd van 't iaer in 't felste van den winter nieuwe roeden op-gelicht, ook eenighe van den *Saxenaer* en anderen te hulp ontfangen, waer mede hy den *Keyferfien* is te keer gegaen, ende de voor-genoemde plaetsen met grooten haest en voorfpoed van de vreemde bezettingh heeft gezuyvert, ende het land van *Limburgh* vyandlijken bezocht. Voor al liet hy *Duyren* met heerlijke wallen en graften op-pronken, daer behalven met volk en allerley nood-durft deghe-lijken voor-fien. Daer na beftond hy de geheele maght naer *Hensbergh* te voeren, ende de zelve Vettingh te belegghen. Dan wanneer *René* van *Oranje* voort daer na met een aensienlijk heyr den belegherden te baet quam; heeft hy de Stad, doch met luttel verlies van de fyne, verlaeten, ende fich zelve binnen *Gulich*, 't welk te vooren by hem was vast gemaekt, in-geslooten.

22. Onder dit was *Henrick* de anderde zoon des *Koninx* van *Vrankrijk* naer *Narbona* ende over de *Pireneeffe* spitzen getooghen, om *Perpenba*, eertijds een Franffe maer nu een Spaenffe Stad weder onder fyne oude heerschappen te brenghen. Wanneer eene lichte bende van Franffe ruyteren door het gebergte quam heen dringhen, was 'er binnen *Perpiniaen* zulk eene verflaeghenheyt, dat de burgerye, die in menighe iaeren herwaerts van geene wt-heemffe wapenen had geweeten, hare waerdste panden, vrouwen en kinderen op andere verzeeker-plaetsen liet heen voeren, ende aen 't verweeren van de Stad schier wan-hoopen, als zijnde met een ouder-wetffen zwacken muyr en geene bol-werken bewaerd. Maer *Henrick* tegens alle vermoeden fich geruff houdende, ende de *Switzerfse* troppen te gemoet fiende, gaf den vyand tijd om fich te bedaeren ende *Perpenba* met nieuwe werken, *Italiaenffe* hulp-benden, gefchut ende ook van ter zee met alle behoefugheyt te steeuwighen, eer hy voor de Stad te degghen begraven was; zoo dat hy na eenighe fchermtuzelen met de *Spaenffe* en 't verbranden van etlijke plaetsen, fijn legheer wederom gaef naer *Vrankrijk* af-voerde. Daer neffens hielden de *Keyferfse* *Tevraene* noch benauwd, tot dat in den Bloey-maend des volgenden iaers *Antonius* Hertogh van *Vendosme* die van binnen met eene tamelijke heyr-kraght heeft ontzet, ende de Stad van alles verzorghit. Daer na heeft ook *Annebout* met andere roeden *Landrechy*, na 't verlopen van de *Keyferfse*, in-genoomen, 't welk de *Koningh* rond-om liet bewallen, ende daerover tot een harder stellen den *Heervan Landes* een goed krijghs-man. Doen is de *Dolfin* wt laft des *Koninx* met een gedeelt van 't heyr naer 't binnenfte van *Henegouwen*

Q 9 2 geruckt;

1543.

gh braght, roekelooze ter-ieughd, nnen, als de ideren, het e Raed, op-ands maght te dinghen veeten, om Om dan te fteeken, nde booden geeyft alle voor fijn letlyke ton-oude lelien. dat fy niet even, ende n *Roffem* en

stften waren paerden en fiet daer te rouwen n de andere n ende vast na de zwaere en gelaeden, het beftand l den Stad e met hem manaldaer e wapen-ruff aren gekoo-oo langh te goude lelien, enighe ver- Stad weder des vyands n. Onder- Stad een ge-ia bloed en quam aen-eyd neder- andere zijd lieten. Dat t verdef is r alleen aen ven hun lee-de stelden. nde om de nacht heen den meeften j een Groe-rtneemende en *Salman-*ven *Severin* *Phlegel* een n *Spaniard*. de burgers yand van at men haer lde na-vol-waek hiel-en dochters en brenghen ghs-tuygh; etel-wijven, re waeren. et naemen den klerken geraeden

2543.

geruckt; alwaer hy, vermits de Keyserse zich tegens den Clevenaer hadden gekeert, zonder vertoef *Aimeryes* en andere verlaetene Sloten vermeersterde; ende, verder wt-loopende, eenē bende Keyserlijke ruyters in de voor-stad van *Bineb* over-rompelde. Dan vermits sy de Stad niet maghtigh konden worden, beftonden sy tot aen de poorten van *Bergen* en *Valenchien* te moeskoppen. Daerna, wijs wordende dat de volkeren in Gelderland sterck wt de muysten quamen, zijn weder gekeerd naer het legher voor *Landrechy*, plonderende en slechtende veele kostele Sloten. De Koningh wijders hoorende, dat de Keyser wt Spanien op-trock ende bereeds in Italien stond, om met een maght van volck naer Duytsland af te koemen, deed allen mogelijken arrebeyd tot versterkinghe en voor-zorghe van *Landrechy* en andere Steden; zoo dat de Grave van *Reux* den Keyser dienende, die een deel van 't Keyserlijke legher wt Gelderland af-braght ende ter loop voort-trock, op hoope van *Landrechy* by gebreck van voor-raed te veroveren, eene vergeeffse reys had aengevanghen.

23. Hier en boven had ook Koningh *François* den Turk te water en te land tegen den Keyser op-gerockent. Waer over de gezanten van den Keyser ende de Koninginne *Marie*, te weeten *Wijrich* Vry-heer van *Kriechingen* ende *Vigle Aya van Zuichem*, die in den begin deses iaers naer den Rijx-dagh te *Norenbergh* en Koningh *Ferdinand* waren af-gevaerdighd, aen den Standen klaghtigh zijn gevallen: ende niet alleen te weghe braghten, dat de heftighe beschuldighen van Vorst *Willem* en syne moeder, over de moedwillen en brand-stichtinghen door de Keyserse in *Gulicher-land* aengericht, wierden beantwoord, maer ook der zelve verkreeghene daghementen voor 't Hof-gericht van *Spiet* tegens den Grave van *Bueren*, den Heer van *Bossu* en andere Hop-luyden op-geheeven, ende de gantse zaak gesteld tot de wt-spraak van den Roomschen Koningh ende de Rijx-Standen. Daer na beklaghten sy met op-gezochte en wijd-loopighe woorden den Vorst van *Cleve*, dat door sijn toe-doen en aenraeden de Koningh van *Vrankrijk* onder de aenvoeringhe van *Roffem* Nederland in iammer en roeren braght, verzoekende over zulx, dat de Clevenaer sijn plichts moght vermaend worden, het bezit van Gelderland ontledighen, ende verstooringhe doen van de voorighe schade. De Heer van *Granvelle* hier op in-vallende, vertoonde daer nevens, dat de Keyser met de Rijx-Vorsten een loslyk op-zet genoomen hebbende van tegens den Turk aen te gaen, door den onverwachten krygh van den Franssen Koningh en Hertogh van *Cleve* was te rugghe gehouden, ende gedwonghen al sijnē maght tot vertoeringhe van hem ende den sijnen te bestaeden; te meer alzo de Franse groote dinghen van de Turcke vloot wt-stroyden, ende een zonderlinghen toe-verlaet daer op hadden: *Wesbalven* by haer hulp verghde teghen den Frans-man ende sijn eed-genoot Vorst *Willem*, die des Keyser heylighen voer en 't gemeen welvaeren van Duytsland alleen verhinderden. Wanneer daer op dien tijd tusschen de Cleefse en Keyserse gemaghtighde inede hooghe woorden reesen over het recht van 't Vorstendom *Gelder*; wierden by *Ferdinand* ende de Standen eenighe verkoosen, om over en weder vredes-middelen voor te wenden, ende hadden zoo veel in de zaake gewerkt, dat sy bereeds in zommighe hoofdstucken over een quamen. Maer Hertogh

Willem onder dit door Franse penninghen, zoo men zeght, bekoord en om-gekost zijnde, heeft het gehandelde van syne gezanten niet willen gestaeden. Een weynigh daer na is de Keyser zelve naer *Spiet* gekoemen, daer de Bisschop van *Colen* ende de gezanter des Hertoghs van *Saxen* voor Vorst *Willem* een woord ten besten spraken. Dan de Keyser elders heen spoedende gaf ze alleen dit bescheyd, dat hy na geene vrede wilde lusteren, zoo *Willem* het Vorstendom van *Gelder* teffens en voor altoos niet af en stond; noch van sijn voor-nemen af-wyken, schoon genoomen ook de Turk middeler-wyl met alle geweld in het Christendom moght in-bresken. Effenwel verwierpen sy op den Rijx-dagh tot *Norenbergh*, door toe-doen van *Granvelle*, een kort wapen-bestand, 't welk echter de Keyser, zoo haest hy op den Duytsen bodem was, na sijn believen zoude moghen verwerpen en op-zegghen; blyvende *Sittart* en *Hensbergh*, beyde sterke Vestinghen, in des Keyfers geweld; onder beloften van middeler-wyl eene vol-koemene vrede te bekoppelen. Want de Rijx-Standen dese zaak meer, wt nijd van de Oostenrijke hoogheyd dan wt liefde tegens *Willem*, zoo zeer be-yverden; dat sy, al eer die op een goeden voet gebraght ofte t'eenmael af-gemaekt was, yet tot den Turxen krygh t weygerden toe te legghen. Daer na hebben ook de Geldersse Staeten op eenen land-dagh binnen t *Gelder* met den Hertogh gesprooken over eenighe voor-waerden van vrede tusschen de kraekeelende Heeren. Doch alzo sy het bom-gat noch niet vinden en konden, ende den voor-slagh van de Keyserse al te hard en bezwaerlijk oordeelden; rieden sy den Vorst sijn toevlught te neemen tot de wapenen, ende, tot voort-zettingh van den oorlogh, binnen yeder Vierdeel vier last-hebbers te stellen, twee wt de Ridderfchap en twee wt de Steden, om met makanderen raed te pleeghen, ook tot stuyr van den krygh penninghen op te lichten, ende daer voor de gemeene lands goederen te verzetten.

24. Als in 't voor-iaer de Koninginne *Marie*, welke den Gelderssen oorlogh zeer behertighde, *Philips van Croy* Hertogh van *Aerschos* met een deghelijk heyr ende een groot gevolg naer *Hensbergh*, om alle noodzaakelijckheyd daer binnen te brengen, had af-geftuyrt; is het gebeurd, dat de gemelde *Croy* in 't wederom keeren by *Sittart* door eenighe Geldersse en Cleefse werd beiegend. Alhier op een ongeleegen plaets be-trapt ende niet te min benoedighd om een kans te waeghen; is na een scherp en langh-duyrygh schermutzel, na dat het voet-volk van haer eyghen gesleep wt het gelid was geraekt, op de vlught gedreeven; hoewel hy in den aenvangh meester was. Men geeft wt; dat 'er in dit gevecht omtrent 3000. Keyserse voet-knechten zouden zijn gebleeven, ende noch ongelijk meer gevanghen genoomen; met verlies van hun geschut ende al den tros. Al het welk wanneer de Geldersse en Cleefse naer *Ruermond* hadden gevoert, zijn sy voort daer na in de landen van *Limburgh*, *Dalem* en *Valkenburgh* gevallen, daer sy een grooten buyt by eenhaelden. Over dese zegheningh heeft men door geheel *Vrankrijk* groote vroolijckheyd getoont, ende, wt des Koninx bevel, binnen *Parijs* een by-zonderen bid-dagh

† Ex literis *Wittenborstij* ad *Neomag*.† Ex chartis *Doesburg*.

gehouden.

1543. gehouden. Op het eynd van den Soemer-maend het beleg van *Hinsbergh* hervattende, wanneer sy eens en andermaelen hadden gestormt, is *René van Nassouw* met nieuwe ruyterye by de werken gekoemen, dieze wt de plaets ioegh, ende daer en boven *Montioye* met het Slot veroverde, ende na voorgaende plonderingh verbernde. Maer *Nassouw* hier niet langh vertoevende, was genoodzaekt sich met syne ruyters naer Brabant te spoeden, ende van daer naer Henegouwe tegens de Fransse. Ondertusschen had sich in 't leger van Vorst *Willem* min ofte meer onrust verheeven, om welke te dempen alle naerftigheyt gedaen wierd, ende daer toe meest gebruykt *Marten van Rossem*, als staende by het krijghs-volk in de hoogste achtighe en ontzag. Dees onder andere by sich neemende den Heer van *Welle*, een man die van den oorlogh ende de wapen-handelingh groote kennis had, ende nieuwe aenslaghe in de winkel van sijn hoofd sineedende, verhiel sich omtrent *Woudanburgh* op de grenzen van de Velouwe, in-neemende daer omtrent de Stad van *Amersfoort* in 't Sticht van Utrecht, ende daer behalven in Brabant *Helmond* en *Eyndhoven*; alwaer hy ook eene bende ruyteren over-viel, ende de gevangens meest van adel zijnde naer Gelderland wegh voerde. Vermits *René* hem geen langhen tijd vergoet, maer met een vaerdigh legher voort na stapte. Doch de veroverde Stedekens als kleyn van om-loop en gewicht zijn by *Rossem* weder verlaeten; na dat hy al het goud en zilver zoo gemunt als ongemunt en andere kostelijckheyt als met een bessem daer wt geveeght hadde. Te *Amersfoort*, wanneer hy op Brabant ylde, had hy slechts 100. ruyters tot bezettingh gelaeten, onder den Oversten *Meynart Ham*, die de aenkomste van *René* van verre ruykende, van stonden aen wt de Stad weeken, ende sich met huone andere mackers naer Brabant vervoegden. De troppen van *Rossem* begreepen te gader 25. vaendelen knechten ende 1200. ruyteren. Wanneer hy de Stad won, had hy nauwlijx eenighe stukken ofte gereedschap by de hand: desen onaengesien liep hy storm. Ende weerden sich de burgers zoo manlijken, dat de Stad in den vijfden aenloop eerst met *Rossem* verdroegh: vermits sy geen krijghs-volk te baet en hadden. Hop-man *Ian van Voort*, tot beschermingh van de vesten aengenoomen, was ter quaeder uyre rechtvoort wt-gezonden om de Nykerkers te bestormen, die ten zeiven tijde zoo op hem hadden gekookt, dat hy leelijken af-geroet ende veriaeghd schier met alle de syne in den loop bleef. Men wil zegghen, dat doen wt de bloote Stad van *Amersfoort* gehaald ende by een geschraept zijn 8000. Rijders, yeder Rijder gerekend tegens 24. stuyvers; waer onder mede begreepen zijn de ringhen van byzondere burghers, behalven andere zoo geheylighde als wereldse kleynoodien en cieraeden.

25. Die van † *Wageningen* siende van verre een duytere donder-wolk zwanger van onweder over de landen koemen, vonden goed by tijds op te waeken ende van den Keyfer een vry-brief te verwerven. Defen onaengesien onder-stonden de knechten van *Tbiel*, die misschien aen desen af-val en week-moedigheyt geen behaeghen

hadden, een in-val en groote schade te doen in de vryheyd van die van *Wageninghen*; die hier door geterghd, zommighe wt den hoop by 't hoofd greepen en evangelijsch wegh voerden; welke zy echter over-boodigh zeyden te zijn wederom te ontflaen, zoo die van *Tbiel* maer wilden looven hier namaels hunne weder-zaet niet in-breekigh te maeken: anders dachten sy wederom toe te taffen, ende leed met leed, schade met schade te vergelden. Die van *Tbiel* dienden hier op, aen dit verwijt geen deel noch maght te hebben over het krijghs-volk; ende dat sy sich te vooren niet als zaek-weldighe, maer alstusschen-spreekers en leden van een Vorstendom, hadden aengebooden, ende al noch geneyghd waren het onverftand ten beyden zijden te slechten; verzoekende derhalven, dat sy een afschrift van hun vry-brief wilden overschicken, ende die van *Tbiel*, gelijk voor heen, voor goede nabuyren aensien. Doch dese schillingh heeft noch een wijl daer na gehanghen: alzo ick bevind wt een brief van *Geeraerd van Bueren* aen *Ielis van Rhijmsdijk*, dat de bezettinghen van *Tbiel* sich naderhand verzeekert hebben van *Frant Verway* ende sijn zoon burgers van *Wageninghen*, ende aen *Marten van Rossem* geschickt om een eyndelijck bescheyd te hebben; verwachtende dat de *Wageningse* insgelijx zouden doen, ende middeler-tijd onverbreekelijck houden hunne stille-zaet met die van *Rhenen*, ende de zelve burghers den stroom zoo wel laeten gebruyken, als of sy op haer eyghen aerde waren. Ook heeft de Keyfer, * op de bede van *Bernard van Duyven Bevel*-hebber van de Iannijten tot Utrecht, den Bevel-hebber tot *Arnhem* en *Nymeghen* † zaemen met sijne goederen en pachtboven staende desen oorlogh genoomen in sijne boede en stille-zaet; in dien Heer *Bernard*, belanghende sijne erf-steden onder de dorpen van *Ameronghen*, *Doren*, *Koten*, *Seyst*, *Lambroek* en andere, gelyke veylighde van den Hertogh van *Cleve* konde bedinghen: Vergunnende de Keyferlijke wapens voor de busen van *Arnhem*, *Nymeghen* en hunne andere gronden af-gemaeld ofte vast gespijckd te worden; ende bevel doende aen sijne Stad-bouders en Rittmeesters sich hier na te richten, ende dese geleyde binnen de paelen van hun ampte te doen wt-kondighen. Met dit verstand, dat zich de gedachte Bevel-hebber ofte sijne dienaers den krijgh niet en zouden onderwinden, nochte onder dexel van desen doen ofte vervolgghen eenighe zaeken welke den Keyfer ofte den sijnen hinderlijck moghten zyn: met kondschap, kloeken-slagh, wapen-gerucht, na-iaeght, boom-slijtinghe, ofte met steeghen en straeten te vergraven, bruggen af te werpen, vyanden ofte 'svyands ronden by-stand te doen; maer zich in alles draeghen als verdinghde luyden. Ook onder dese bepaelinghe, dat de goederen daer *Ian* ofte *Marten van Rossum* deel ofte eygendom aen hadden, als mede der geener die onder den Franssen Koningh, den bond-geenoot van den Turk, dienst hadden, hier in zouden onbekemd zyn.

26. Die van de Velouwe † en 't Graefschap *Zutveen* diergelijke schoeyen aen-treckende, hebben sich doen mede met de Ridderfchap en Steden van *Over-Yffel*, ende met naemen die van *Zalland*, *Twent* en *Vollenhoe*, in eene weder-zijdse stille-zaet in-gelaeten; zullende duyren van den 16. May tot den wt-gangh van den oorlogh,

† Ex diplomate Carol. Imp. & literis Thibensium.

† Ex antiquis scedis.

ghen, zoo
nde, heeft
niet willen
de Keyfer
le Bisschop
roghs van
ten beften
spoedende
geene vrede
endom van
fond; noch
u genoomen
veld in het
el verwier-
ergh, door
en-befstand,
hy op den
ven zoude
; blijvende
vestinghen,
en van mid-
e bekoppe-
k meer, wt
in wt liefde
; dat sy, al
ofte t'eene-
rxen krijgh
rna hebben
land-dagh
gesprooken
de tusschen
zoo sy het
n, ende den
ard en be-
n Vorst sijn
, ende, tot
nnen yeder
twee wt de
m met mal-
uyr van den
le daer voor
ten.

inne *Marie*,
chertighde,
os met een
volgh naer
d daer bin-
et gebeurd,
keeren by
eefse wierd
n plaets be-
m een kans
gh-duyricht
an haer ey-
kt, op de
n aenvangh
er in dit ge-
n-knechten
ngelijck meer
van hun ge-
wanneer de
hadden ge-
en van *Lim-*
daer sy een
dese zeghe-
trijk groote
les Koninx
n bid-dagh

149.

gehouden.

2543.

ende ftaen aen het bebaeghen van den Keyfer en Vorft Willem. Onder dit zouden ook de aldaer geleegene Steden hunne weyden en landden onbefchadighd gebryken, bouwen en beweyden; als mede die van den adel, ende voorts alle geestlyke ofte wereldlyke ten platten lande woonende ofte ge-erfde onderzaeten, onwibefcheyden ook zelfs de kryghs-luyden, voorbehouden elk fijn kerk-en moelen-wegh: doch de een zonder geleyde in des anders bedrijf niet koemen, noch onder een verkeeren en handelen; ofte anders, na kryghs-gebruyk, voor vee-baer en vyanden gebonden worden. Met onderscheyd, dat de onderzaeten, die eenighe ervenis leggende ofte fchulden wt-ftaende hadden in des anders gebied, door de hen dienende huys-gefinde ofte andere byhaer te fchikken na hunne dinghen zouden moeghen om-fien, de pachten inmaenen gelijk in tijden van vrede, noch in de fchatinghen hooghst aengelaeghen worden dan de naefte-zeetone. De over en weder geftil-zaetede landen moghten den Yffel-stroom met het lijn-pad, ende woorts de zee met hun eyghen vaer-tuygh en koopmanschappen, op behoortlyke geleyde aen een zegelyk buyten fijne koften te leveren, onbefpeerd gebryken; mids voor heen meldinghe doende van de goederen en luyden, ende volle zeeckerheyd genietende terwijl fy wt waren om zulke brieven te werven. Alle adellyke ofte andere huysen, geene huysen van geweld zynde ende waer wt geene daedelyke vyandschap wierd gepleeghd (hier onder mede gerekend Arkelsteyn, vermits het ontveest was) zouden aen dese en geene kant vry zyn, nochte af-gebrand, in-genoomen ofte van den vyanden gesterke worden: ende wat over-greepen ofte schade hier tegen gebourden, die zoude men straffen enbeteren. Soo ook de Keyfer ofte Vorft Willem eenighen tocht wilden doen, ofte hun legher slaen voor d'ene ofte d'andere Stad ofte Slot (twelk hen onverboden was) zouden de onderzaeten, schoon in geene bezoldingh ofte dienst zynde, effenwel hunne Overigheyd alle hulp en toevor moeghen doen; doch vangbaer zyn, indien fy daer over zoo binnen als buyten hunne bepaelingh wierden betreeden. Die onttoestemmingh van beyde Heeren te erlanghen sich lieten gebryken, zouden wt-stel hebben van een vollen maend, ook middeler-wyl zoo te land als te water veyligh zyn, ende hun wedervaeren voorts aen de andere moeten over-brieven. Ende zoo misschien dese handelingh wierd af-geslaeghen, zoude de stil-stand zonder wydere wtschryvingh daer mede wt en af zyn. Die van Over-Yffel zouden binnen tien daghen aen de Stad Zutveen doen boodschappen, of de Borgoensse begeerden toe te staen, dat het Graefschap en de Velouw onoverdinghd en ongebrandschap zouden blijven. Daer na is de tijd bepaeld tot aen den vijftden van den Herftt-maend, ende de landden van den Over-Yffelsteden Stad-houder den Grave van Buyren hier mede in-geslooten, doch niet het Neder-Sticht. Dit wijsfelijk ende ten beyde zijden effen oorbuerlijk verdragh, was als een waer-borghe tegen den dagelijxen pijn-bank van de vrees van plonderingh en over-val, welke, als aen een zijden draed den luyden over 'thoofd hangende, zomtijds de schroomachtighe gemoederen zwaerder quelt en ontrufft, dan het quaed dat voor de deur en op de lippen is.

27. Na gehoude vergaderingh der Rijx-standen binnen Spier, gaf de Keyfer bevel aen syne kryghs-Overitte, in Duytfland allenthalven volk op te lichten. Hy zelve den Rhijn af-zacken-de naer Bon, en van den Biffchop van Colen met demoedighe eerbiedenis ontfanghen zijnde, heeft syne heyt-kraght aldaer eenfdeels geworven,

ende eenfdeels over-fien; vindende 14000. Duytflse voet-knechten voor geld gehuyrd ende 8000. half Italiaenen en half Spaeniaerden. Over de Spaeniaerds hadden 't gezagh *Alvares de Sande*, ende *Lodewijk Perez*: over de Italiaenen *Camillo Columna* ende *Antonio d'Avria*, die de oudste ende hen best bekende zoldaeten in Italien hadden wt-gekipt. Daer nevens had *René van Oranje* 12000. mannen te voet ende 2000. paerden toe-gebraght. Noch waren 'er by de hand 4000. wt-geruffte ruyters zoo Duytflers als Burgondiers, ende 600. licht-gewapende, ten deel Italiaenen, ten deel Albanoifen. Over het geheele legher stelde hy tot Maerfchalk *Ferdinando Gonzaga* Onder-Koningh van Sicilien: *Stephano de Columna* een gesleepen kryghs-man tot op-fiender van 't leger, en *Iacobo Medices* tot meester van 't geschut. Aen *Francisco de Asfy* broeder van den Vorft van Ferrara, gaf hy in 't byzonder het bewind van etlijeke ruyter-schaeren. De Keyfer tot vermeerderingh van fijn ontzagh rechtevoort, hoewel teghen fijn gewoonte, in verguld fchar-lacken sich vertoonende, ende vermaenende dat fy haer alle als mannen zouden draeghen, is in drie tochten van Bon de Stad Duyren genaerderd. Dese Stad op de paelen van Colen ende een goed eynd weeghs van den Rhijn-kant af-geleeghen, is in den 1 Romeynen tijden voor eene boerschap vermaerd geweest, ende naderhand in den iaere 1134, wt-wijsens het op-schriptaen de poorten, Stads-gewijfe met mueren om-ringhd. Maer op defen tijd menighmaelen wt-geleghd ende herbouwd zijnde, wierd schier voor onwinbaer gerekend. Want fy met een fteenen muer en dubbele graften zoo was om-vanghen, dat 'er tusschen de buyten- ende binnen-graften een steeuwighe dijk ofte wal in 't midden lagh, van die hoogte dat fy den om-loop van de geheele muyr tot aen den kruyn toe als een scherm en schuttinghe bedeckte; welke muyr ook niet lichtelijken door het geschut was te bereyken, zoo langh de dijk als een fcheyd-pael tusschen beyden stond. De wal kond mede niet wel beklommen ofte vernield worden; de graft niet alleen in den wegh, maer ook den dijk doorgaens met schantskens bezet zijnde, bequaem om daer wt met gemack en kleyn moeyten de beleggers onder de voeten te schieten. Daer en boven had de Stad zoodaenighe laeghte, enderond om zulke heuvels, dar, vermits de verte welke daer tusschen de Stad ende de heuvels was, het geschut de Stad ofte de wallen niet zeer en konde deeren. Het opperbestuyr daer binnen had, wt den naem van Hertogh *Willem, Goeraert van Vlatten* een Gulicher edelman, langh in den oorlogh op-gevoed, die eene sterke bezettingh by zich in de Stad hadde, te weeten 2000. wel bedreevene knechten ende 800. ruyteren, behalven de burgery, welke in yver en dapperheyd het kryghs-volk niet toe en gaf. Nauwlijx had sich de Keyfer tegen over de Stad neder-geslaeghen, wanneer die van binnen eene van syne ruyter-benden om kondschap wt-gereeden, na een heftigen kamp, zoo benauwden, dat 'er onder andere van de Keyferfse op de plaets bleeven legghen een edel-man van *Mantua* met een Albanois van grooten huys, ende noch een oud Overfite der Grieken gevangen wierd.

† Tacit. cum in vico Marcodoro Ubiorum cohortes caederet Civilis.

1543.

28. Maer de Keyfer voor best houdende met de zaaken voort te vaeren, na dat hy de gelegenheid van de Vestingh eenigher maeten had beschouwt, beval van stonden aen de grootste stukken voort te haelen; waer mede de dijk hier ende daer zoo is aengegreepen, dat de Italiaenen en Spaniards wt eygen drift en ongeheeten daer op aen-vielen, door-waeyende de graft, waer van het water, vermits de wt-droogende hitte des soemers, qualijken boven hunne navels konde reyken. Onder dit stonden 'er twee Duytse benden slagh-reede, om op den vyand van buyten te passen; alzoo de roep gingh, dat *Marten van Rossem* met eene steeuwighe maght op de been was, om de Keyferse, wanneer sy beligh waren met de Stad te bestormen, met ernst aen te tasten. Doch de Keyfer sich snellende *Rossem* komste voor te koemen, spaerde geen en arbeyd, om de Stad, eer hy op sijn sprongh was, tot het over-geeven te dwinghen. *Gonzaga*, eerst verstoord zijnde dat de syne van zelfs den dijk ginghen beklimmen, liet ze ten laetsten, geen middel siende om hunne hollende hevighed te bedwinghen, op Gods genade voort-vaeren. Onder dit stonden de vermeerterers van den dijk als tusschen den hamer en 't aenbeeld, ende wierden met groote en kleyne buffen in 't honderd neder-geschooten. Op dat sy nochtans niet en zouden schijnen monickenwerk gedaen te hebben, vlooghen sy met eene ongelooflijke vuyrigheid na de tweede graft, klauterende langhs de spieffen ende de 't zamen-geslaegene ledders tegens de steyle scheuren van de muyr: alwaer sy hand aen hand streeden, doch met bloedighe hemden weder naer hun legher gedreeven wierden. Maer op staende voet weder-keerende ende de veroverde plaets in-houdende, terwijl de Keyfer zonder op-houden op de vesten blixemt, ende den belegerden geen tijd en laet om de gaeten te stoppen, hebben den storm met meerder hardneckigheyd hervat, in 't by-wefen van den Grave van *Feria* ende *Gonzaga* zelve, die den hertighen hoop grooter moed in-spraken. De Stad-houder *Vlatten*, by hem hebbende het wt-schot van etlijke mannen, had sich doen ter tijd geslooten in een hooghe huysingh op de kant van de wallen; waer wt hy den vyand tot noch toe zeer beschadigde. De meesters van 't geschut zulk op het aenwijfen van *Gonzaga* verspicdende, mickten met eenighe van de zwaerste kogels op het huys, die het dack door-breekende, *Vlatten* ende syne kloexte mede-gezellen met een vreeselijck gedruys om verre schooten. Dese onverwachte ramp deed die van binnen zeer verslaeuwen, die ook daer na sich slapper verweerden. Maer de Keyferse na de scheur-gaeten allenthalven op-klimmende, dronghen eyndelijken met hunne vaendels tot op de muynen, ende niet achtende de vuyren ende door de burgers af-geworpene peck-kranfsen, zyn met eene ongehoorde raffigheyd ende tegens vermoeden van yeder een op den 24. van den Oogst-maend, na omtrent twee daghen stormens, meesters van de muynen en Stad geworden.

29. O iammer van dien dagh! o onmenshelijke woeleryen, welke den burgeren doen, ende met naemen het volk van oorlogh, zyn op den hals gekoemen! Alzoo ick beschreeven vind, dat sy schier alle tot een toe zyn neder-gematst ende door de scherpte geiaeghd; meest door

wraek-gierigheyd der Italiaenen en Spaniards, om dat 'er 600. van hun lands-luyden zoo in 't in-neemen van den voor-muyl als in 't over-waeyen van de grafen waren gesneuveld. Indien 'er eenighe, byzonderlijken van de burgers, in 't leeven zyn gelaeten, die wierden zwaerlijken gepijnighd en mishandeld, om hare versteekene goederen aen te wijfen en over te geeven. Zelf de onweerbaere hoop en bleef niet verschoond ofte ongeschend. Voor 't laetste is de Stad, na geleedene plonderingh, door een onverhoed ofte gemaakt vuyr, in den brand geraekt; zoo dat de kerk met een steylen en aentienlijken tooren te niet ofte 'teenemaal te schanden is gemaakt. Binnen *Duyren* * plaght vertoon te worden het hoofd van *Anne* de moeder van de H. maeghd *Marie*, ende iaerlijx tegens den 26. van den Hoymaend van al de wereld beschouwd: 'twelk de Spaniards, die in over-geloovigheyd en asgodery alle andere volken te boven gaen, met groote deemoedigheid naer het Franciscaner Klooster over-droeghen, op dat het te gelijk met de kerk niet en zoude te loor gaen. De Schrijvers melden, dat 'er binnen de Stad zyn omgekoomen meer dan 2500. menschen. † Tot zoo een ongenadighen handel gaf mede vooreen groot deel oorzaak, dat het volk van bezettingh, wanneer de Keyfer de Stad op-dongh, smaadelijken had voor-geworpen, als of sy geen nood en hadden van eenen die al over langh van de vissen was gegeten. Want de Clevenaers dese meeninghe, van dat de Keyfer na de neder-laghe van *Algiers* was verdrongen, zoo zeer hadden in-geprent, dat ook de Vorst zelve, zoo men voor-geeft, aen zulk een gevoelen vast was: in zoo zeer, dat sy aen den geen en geloof en gaven die niet alleen en verklaerden den Keyfer gesien maer ook met den mond gesproken te hebben. Van welke klucht de Fransse voor wt-stroyers wierden geoordeeld; op dat de Cleefse niet en zouden bezwijken, ofte, wt ontzagh van des Keyfers maght, verdraeghen. Dan de Keyfer hield het daer voor, dat die van *Duyren* dese plaeghen en ellenden niet te onrecht hadden bezuyrt, op dat de andere aen haer een spiegel moghten neemen, en syne ongenade door eene tijdighe buyghzaamheid te gemoet koemen. De naest aen-buyrende zoo Cleefse als Gelderse Steden hebben hier op zonder langher beraed den Keyfer wt vrees binnen gelaeten. Alzoo hy voort daer na sijn legher naer *Gulich* voerde, ende van daer op *Ruermond*, een mede-hoofd-stad van Gelderland op de Roer en Maes geleege, ende beyde plaetsen door goedwillighe over-gaef in sijn geweld kreegh. Daer na heeft *Venloe*, insgelijx eene Gelderse Stad, een beleg van etlijke daghen wt-gehardet hebbende, in handen van den Keyfer den eed gedaen.

30. *Willem* (die † binnen *Dusseldorp* huys houdende noch onlanx te vooren, te weeten op den drieden van de Herftt-maend, zich heel hertigh ende noch als Hertogh van Gelder had

† De hac Marcodurensium strage extat non in-elegans, numerale, auctore, ut apparet, aliquo partium adversarum:

DVra InCensa laCet, dVra CerVICe rebeL-LLr;

QVo rVlr, aVgVstI MensIs & enIs erat.

† Ex novissimis Ducis literis ad Gelros.

Q 1 4 gchouden,

* Ex Testi-
machers.

14000.
nyrd ende
maerden.
gh *Alvares*
de Italiae-
turia, die
ldaeten in
shad *René*
nde 2000.
er by de
Duytssers
pende, ten
Over het
alk *Ferdin-*
Sicilien:
rijghs-man
Medices tot
Aly broe-
y in 't by-
schaeren.
ijn ontzagh
roonte, in
e, ende ver-
en zouden
in de Stad
paelen van
s van den
Romeynen
d geweest,
wt-wijfens
gewijse met
ijd menigh-
ijnde, wierd
ant sy met
n zoo was
yten- ende
k ofte wal
dat sy den
n den kruyt
bedeckte;
oor het ge-
dijk als een
De wal
fte vernield
vegh, maer
kens bezet
gemack en
de voeten
stad zoodae-
euvels, dar-
n de Stad
e Stad ofte
Het opper-
em van Her-
en Gulicher
evoed, die
stad hadde,
echten ende
y, welke in
c niet toe en
gen over de
evan binnen
ndschap wt-
benauwden,
op de plaets
Mantua met
nde noch een
wierd.

Urbium co-

28. Maer

1543.

gehouden, ende, op een ydel vertrouwen dat de vier Keur-Vorsten aen den Rhijn de zaeken nochmaels zonder wijder land-verderf zouden middelen, de syne doorgaens door vleyende brieven tot trouw, eendragt en mannelijken tegenweer vermaent; met verbod van buyten syne voor-kennis eenigh beflagh te maeken, ofte met de Burgoensse bazuyn-blaefers en gezanten tot sijn aet-deel te handelen) was rechtevoort door zoo veele ongelucken getemd en als bedonderd, ende achtende daerom de hoope van sijn heyl en landen te staen in de bloote genade des Keyfers, gebruykte by den Keyser geene andere voor-spraeken dan den Prins van Oranje René van Nassou, Hertogh Henrick van Brunswijk, ende Herman Opper-Bisschop van Kolen ofte syne gezanten. Door de zelve in 't legher geleyd zijnde bad ootmoedelijken den Keyser om vergiffenis; voor-wendende meest de iaeren van sijne brosse en onbezuyfde ionghed, welke lichtelijken van het rechte wapen-spoor was af te brenghen; daer by doende, dat dese sijne schuld en voor-rijge mis-verstanden hier naemaels door eene volstandighe trouwigheid tegens den Keyser gebeterd en wt-gewist konden worden. De Keyser ofte wt sijn naem de Cancelaer dese redeningh op-neemende, gaf tot antwoord, dat de Keyser bemerkende sijne onderdaenigheyd, ter eeren van God waer toe hy alle sijne aenstighen was richtende, ook om de voor-beede van sijn broeder den Roomschen Koningh ende van de Vorsten en Standen van 't Rijk, maer meest wt een ongeveynsdon zucht tot vrede, ende om alle onheylen te verhoeden welke wt desen oorlogh over de inwoonderen der landen van Gelder en Zutveen niet alleen maer van geheel Duytsland waren bescheerd, dat sijn verzoek genadelijken aennam. Doen zijn 'er door de Keyfersse volmaghtigers eenighe hoofd-stucken op het wit gebraght, ende in den Herfit-maend beteykend: Dat hy in de gewesten ofte landen, welke hy hadde ofte door 's Keyfers gunst weder zoude bekoemen, het geloove ende de gewoonten van de Roomsse kerk zoude behouden, ende wat daer in veranderd was op den ouden leest herstellen: den Keyser, Koningh Ferdinand, en 't gantse Rijk trouw ende gehoorzaamheid toe-zegghen: afstand doen van sijne Deensse en Fransse verbonden: tegens den Keyser ofte sijne erven naemaels geene verbintenissen in-gaen, maer den Keyser, Rooms Koningh en hunne na-zaeten allenthalven daer in sluyten: sijn op-spraak en het besit van 't Hertoghdome Gelder en Graefschap Zutveen af-staen en ontruymen, ende voor altoos aen den Keyser en sijnen nakoemelingen over-draeghen: De Geldersse met sijn volk van oorlogh en bezettinghe van sijnen eed ontslaen: ook tot weder-veroveringh van alle plaetsen in 't Vorstendom en Graefschap, indien eenighe sich weygerden goeds moeds te geeven, de hulpe-lijke hand leenen. Daer tegens zoude hem de Keyser Gulicher-land weder ontleedighen, maer Hinsbergh en Zittart zoo langh te pand houden, ter tijd toe hy van des zelfs standvastigheyd ten vollen was verzeekerd. Het Slot, de Stad en de geheele vryheid van Ravesteyn, als een Brabands leen, zoude Willem den Keyser in handen geeven, tot dat hy daer mede van den Keyser weder wierd beleend. Alle Keyserlijcke onderzaeten zouden huine goederen binnen Willems gebied vryelijken genieten. Dit alles zoude Willem te deegh wt-voeren, ende de Keyser hem wederom

voor een Rijk-Vorst erkennen, beschutten ende voor-staen: daer en boven de merkelijke onkosten van desen oorlogh, als mede de schaele sijner onderdaenen, ende de op-komsten wt de landen van Gelder by den Vorst op-gebeurd, van hem ofte sijnen erven noyt weder vorderen.

31. Daer na heeft de Keyser, ontvangende en doende behoorlijke beloften, Willem sijn Vorstendom weder ter hand gestelt, ende des zelfs onder-zaeten (voor-behoudens het Rijk sijne hoogheyd) den voorighen eed quijt-geholden. Insgelijx is Ravesteyn onder plicht van manschap, welke den Keyser als Hertogh van Brabant toequam, weder in-geruymd: alle onghelijken wierden aen weder-zijden in 't vergeetel-boek gesteld, ende de gevangens zonder los-geld op vrye voeten. De Staeten van Gelder kreeghen alle last, den Vorst ontbonden te houden van alle verbintenissen met hen gemaakt. Dit alles hebben Karel ende Willem zonder arghelist door het aenhanghen van hunne zeghelen alzo bekraghtight. Eenighe willen noch, dat de Keyser mede aen Willems onder-trouwde Iohanne van Albrecht dochter des Koninx van Navarre goed geleyde had verleent, om wt Vrankrijk door de Nederlanden af te koemen. Doch hier van en vind ick niet in onse land-boeken; te min, alzo Willem naderhand (het houwelijk van Iohanne af zijnde) met de dochter van den Roomschen Koningh Marie van Oostenrijk in beloften en echt is getreden; Iohanne daer en teghen in 't iaer 1548. met Antonis Hertogh van Vendosme, ende moeder geworden van Henrick den vierden, Koningh van Vrankrijk en Navarre. Immers is 't waer, dat de Koningh van Vrankrijk, terwil de Keyser den Clevenaer bezoekt, Lutzenburgerland met sijn legher is in-getrocken, willende dat synes zufters dochter Iohanne, openlyken voor twee iaeren met den Vorst van Cleve in Vrankrijk getrouwd, te gelijk haer man te huys besteld zoude worden. Wanneer sy dien volgens op Soissons was gekoemen om van daer tot den Koningh te reysen; liep over al de tijdinge, dat Hertogh Willem bereeds op de knyen was: 't welk ook veroorzaekte, dat de Princes half met haer wille weder naer huys keerde; als de welke niet van zelfs maer op het aendrijven van haer oom den Koningh, ende daer behalven in haere onmondighe iaeren wanneer haer oordeel en wille noch niet rijp en waren, in dit houwelijk had bewillight. Als daer na Willem, volgens sijn eed en over-komst met den Keyser, een boodschapper zond aen Koningh Francois, om het verbond met hem getroffen op te zegghen; verzocht hy met een, dat men hem syne gemaelin wilde laeten volghen, voor de welke hy vast geleyde by den Keyser hadde bedonghen. Doch de Koningh diende hier op, dat het aen hem niet en hadde geschort dat den Vorst sijne vrouw niet en was geleverd, ende ook by tijds een legher tot sijn ontzet toe-geschickt; hebbende zelfs meer gedaen dan hy was gehouden te doen; maer al de schuld op den Hertogh quam, die de bezwoorene vriendschap eerst had op-gekondight, ende, zich zelven grootelijx vergeetende en vergriepende, zoo eene schande en slavernye op sijn bals gebaelt: dat men voorts de wegghen niet en konde gebruyken, noch levens-middelen voor grootere troppen na-zenden. Belangende sijne nichte, stond het den Vorst vry, na haer ende haer ouderen meeningh te verneemen: alzo hy in geen zaak meer aen den zelve was gehouden.

32. Daer

1543.

32. Daer na is, het eene ongeluck het andere als op de hacken volghende, des Hertoghs moeder *Marie*, eene vrouw die een mans hert in 't lijf had, kennis krijgende van dit verdragh met den Keyfer, van enkel verdriet en droeffenis wt de wereld verhuysd. De oorzaak, waerom *Willem*, het zwaerd en syn voorighen moed zoo schielyken af-legghende, zulk eene schaemele vrede heeft op zich genoomen, zoude gewesd zijn, vermits door eenighe vernaemde Heeren (welke het voordeel van de gemeene zaak meer aenzaghen dan des Hertoghs eyghen baet) de aensienlijxte land-zaeten te voeten waren omgezet en in-genoomen, die rond wt om vrede riepen, ende vertoonden de Fransse vriendschap niet zoo veel waerd te wesen, dat men daerom den Keyfer behoefde te vertoornen, ende de landen in een bloed-bad en 't wterfite verderf te stellen: eenfdeels ook, om dat de Fransman (terwijl de Keyfer met eene geweldige maght de landschap over-troek) in Lutzenburgh befigh zijnde, sijn by-stand om de ver-gelegenheyd van plaetsen ofte al te laet by braght, ofte door de iaghtigheyd en wonderen spoed des Keyfers verkoelt was. Ook wilmen zegghen, dat de Burguonisse aen etlijke van *Willems* Raeden de ooghen hadden wt-gefteeken; die daerom den Vorst steeds aen 'toor relden, om het hoofd in den schoot te leggen ende des Keyfers vervaerlyk geweld, 't welk hen doch niet moeghelyk en was met de wapenen te stuyten ofte te breeken, door spoedighe gebuyghsaemheid en berouw af te keeren; dat de Vorst naderhand sich beter bedaert hebbende, ende in 't binnenste van sijn hert gestoord zijnde op dese quaede Raed-gevers als mede op syne eyghe licht-geloovigheit en flauwhertigheit, zommighe hier van in eene onstuytmigheid van zinnen op de groote zael van 't Cleefse Hof † zoude hebben laeten af-houwen: ende dat de vrienden en nakoemelingen van dese Heeren, op de plaetz daer een yeder was gericht, de naemen met een mes op de stricken hebben wtgesneeden, waer van de lid-teykens noch op desen dagh overigh zyn; om daer mede hun hert-zeer te kennen te geeven, ende te gelijk den Vorst syne straffigheit te verwyten. Immers was het voor *Willem*, die tot nu toe, als een voedster-kind van 't geluck, vol van eeren en weelden had geleefd, een hard gelach en grouwelijk verlies, sich op eenen tijd ende door eenen stoot van syne moeder, van sijne bruyd, ende van zoo een dierbaer iuweel, als daer is de ervenis van Gelder-land en Zutveen, beroofd te sien; ende aen d'andere zijd in hem geene mindere bloedheit, dat hy, sijne heyr-kragt noch volkoemen ende die van den Franssen Koningh zoo dicht by de hand zynde, zonder slaghe te waeghen ofte het rappier wt te trecken, zich zelven gingh zetten wt eene landschap, welke hy als sijn ooghe-appel hadde bemint en waer-ghenoomen, ende daer voor eenighe iaeren langh gestreden als een tyger voor sijne ionghens.

33. Na dat dan Vorst *Willem*, volgens het vredes-besteck, in syne landen van Gulich weder was hersteld, heeft hy voort daer na met de Staeten en Steden van Gelder in 't byzonder gehandelt, ende voor den Keyfer in 't by-zijn van de Vry-heeren, Ridderfchap en Steden-gezanten,

te weeten wt den naem van Grave *Joost van Bronckhorst*, *Barend van Vorden*, Richter tot *Borkeloe*, ende *Ian Lattben*: van weghen *Ostralk* Grave van den *Bergh*, *Barend van Hacfort*, Land-Drossaet van 's *Heerenbergh*, als Banderheeren: van weghen de Ridderfchap des vierdeels van *Nymeghen*, *Ian van Rossium* Heer te *Broek-huysen*, *Marten van Rossium* Heer van *Poderoyen*, *Maerschalk*, *Herman van Bonenborgh* geseyd *Honsteyn* Burgh-Graeve van *Nymeghen*, *Diderick van Weh* Ampt-man van de *Over-Betouw*, *Henrick de Ruyter* Ampt-man van de *Bomel* en *Thieler-weerden*, *Walter van Baex*, *Ian de Kock*, *Buyr-meeft*, *Diderick van Beeft*, *Joost Piek*, ende *Koenraed Twijfel*: wt het gewette van *Ruermond*, *Diderick van der Lip* anders *Hoer*, Heer van *Aefferden*, *Ian van Wyenborst* Heer te *Horft* Ampt-man des landschaps *Kessel*, *Alard van Goer*, *Reyner van Vlaten*, *Marten van Boegel* Heer te *Oyen*: wt het Graefschap van *Zutveen* *Willem van Baer* en *Swever van Voorst*: wt het vier-deel van *Arnhem*, *Segeer* en *Joseph van Arnhem*, *Willem van Scherpenzeel* Drost van *Velouwen*, *Reyner van Apeldoorn*, *Steven van Rutenborgh*, *Adolf Bentink*, *Rodolf van Lennep*, *Ian Monme* Richter van *Arnhem*, *Vijt van Munster*, ende *Henrick van Essen*. Van weghen de *Stad Nymeghen* Meester *Jacob Canis* Burghemeester, *Christoffel van Weze*, *Ian van Zeller* *Reyners* zoon, *Pauwel Lohans*, *Henrick Kellener*, *I. van Zeller*, Meester *Peter Huest*, ende Meester *Henrick Poeyn* Stads-schryver: wt de *Stad Thiel*, *Ian van Steen-huys*, *Peter van Roever* Burghemeester, *Ian van den Steen-huys* de ionghe, *Wynand Pauwelfsen*, ende *Marten Korren*: wt den naem der *Stad Boemel*, *Andries Geeraerts*, *Jacob Roelofs ter Hey*, *Maes Ianssen*, *Adriaen van der Oever*. Wt de *Stad Zutveen*, *Ian Voortbuysen* Burghemeester, *Oriso Key*, *Jacob van Essen* Stads-schryver, *Juriaen Wirtinkhof*, ende *Goert Zitter*: Wt *Doesburgh*, *Sander Quelionk*, en *Daem Schaepe*: wt de *Stad van Arnhem*, *Henrick van Poelwijk*, *Willem Hinkert*, *Willem van Eyl*, *Claes Wyniges*, *Willem Baymans*, *Thomas van Bommel*, *Gysbert van der Hoeve*, en *Engelbert van der Borgh* Stads-schryver: van weghen *Harderwijk* *Walter Richters*, *Geeraert van Brenon*, ende *Ian Voet*: wt *Eilburgh*, *Geeraert van Holte*, *Ian van Wynborghen*: wt *Hattum*, *Arthus van Aller*: wt de *Stad Wageninghen*, *Swever van Brakel* Richter, haer alle van den eed aen hem gedaen ontslaeghen: ende sy hem wederom vry gesproken van alle beloften en toe-seggingen ten opsichte van haer geschied. Hoe zeer de mom in desen handel zy gespeeld, ende hoe dit goede nacht zegghen niet zonder suchten en traenende ooghen zy toe-gegaen, kan hier wt gespeurd worden; dat noch onianx, wanneer de krygh tusschen *Willem* enden Keyfer met hunne toetanders in strenghen voortgangh stond, ende de *Over-Yffelse* met de *Gelderse*, wegen een stille-zaet, daghelijx by-een-komsten binnen *Zutveen* hielden; *Ian van Rossium* en veele van syne land-zaeten sich hadden beroemt, dat sy, al eer onder *Burgondien* te duynen, sich 't liever in hunne deuren tot worghens toe wilden laeten hanghen. Waer wt hunne benyders rechte-voort stof naemen van met dese groot-spreekers te droelen, ende daer van

† Ex relatu Herm. Casarii Decani Clivenfis.

† Ex adversariis Ernesti Wittenij.

1543.

iaer-rijmtiens † en andere kluchten wt te stroyen. Maer wie kan sich teghens hoogher geweld, en voor al teghen het nood-lot te weer stellen? 't welk voor had eene andere rolle te speelen, ende door desen over-gangh niet alleen *Willens* hooghmoed te breyden, maer ook het Vorstendom van Gelder schier ofte morghen het eerste lid te maeken van de seven vrye landschappen, die 't hanc in rijkdom, in menigthe van geleerde luyden, in wtweymssen koophandel en alle burgerlijkheid menigh Koninghrijk over-steyghereu en beschaemen.

34. Dese quytingh alzo aen weder-zyden beschickt zijnde, hebben de Vry-heeren, Ridderen en Steden den Keyser en syne erven verklaert voor waeren en werlijken erf-Heer der landen van Gelder en Zutveen, ende aen de zelve, trouw gehoorfaemheid en ontsagh als onderzaeten beloofst: gelijk de Keyser wederom voor hem en synen nazaaeten heeft toe-gefecht ende geswooren, ofte van synen 't wegen de Prins van Oranje dat hy ze een genadigh Vorst wilde wesen, ende haer by de oude vrydommen en keuren altoos beschermen: alles na den inhoud dervoorwaerden, van de Bander-heeren, Ridderschap ende Steden hen voorgehouden, om die te bevestigen, gelijk hy ook dede met syn hand en zeghel: De Keyser, als Hertogh van Gelder en Grave van Zutveen, oprechte erfgenaem en Heer der voorzeyder landen, betuyghende zulk de bekenninghen al over langh van 't Roomse Rijk aen synen voor-ouderen verleend, neemt alle Vry-heeren Ridderen en Steden der voornoemde landen, als rechtmatighe onderzaeten, in syne onderdaenigheid: beloovende haer te handelen, als 't een deughend en God-vreesend Vorst toe-staet, ende schenkt met een genaede aen allen ende een yghelijck van alle zulke misdaed, waer door sy hem als Keyser, ofte anders als Heer en erfgenaem van Gelderland, in eenighe wijze moghten hebben vertoorn. In de zelve hoedanigheid zoude hy sterken, ende aen de landen in 't geheel laeten hare keuren en gerechtigheden, ende alle zoo geestijcke als weerdijcke stants-luyden hand-haeven by de vryheeden, rechten, zegelen en brieven, hem van den Roomssen Keyseren ofte Koninghen, Vorsten, Heeren, ende Vrouwen, 't eenighertijd gegeeven, gelijk voor desen de andere Vorsten in den aenvangh van hun bewind hadden gedaen, ende alles te doen ende wt te voeren, dat een goed Vorst magh doen ten besten van syne landen. De Keyser zoude alle vlijtaenwenden tot weghneeminghe ofte verghelijkinghe van de mis-verstanden, zwaerigheden en onheylen, hanghende tusschen de Ban-

der-heeren, Ridderen, Steden, ende onderzaeten, tenaensien van de luyden zelve ofte van haere gemeeynten: op dat sy tot welvaert van den Keyser alle te vreedigher onder een moghten leeven. De leen-land-ende Schouten-gerichten zouden mede in raek en daek gehouden worden, ende een yeder het syne door gerechtelijke wegghen in-vorderen. Ende vermits de Keyser door Gods genade veele Rijken, Vorstendommen en landen bezat, zoo dat hy steeds in dit Hertoghdom en Graeffschap niet en konde verblyven; hierom zoude hy over de landen stellen zoodanighe Stad-houders, dien de tael en eyghenschap van 't volk wel kundigh waren. Ende want hy voor desen tijd den Prins van Oranje dit ampt dacht op te draegen, zoude hy den zelve erlijcke trouwe Raeden dorn toe-voegen, die sich op de Gelderse rechten en gewoonten verstonde; ende inde gemelte landen eene Cancellye ofte Hoogen Raed oprichten, al-waer de inzaeten haere zaken zouden moeten vervolghen, ende geene wt-beemse vierschaeren zoeken, ofte onderdaenigh zijn: dat eyndelijken de Keyser bevestigende gestand doen zoude het hand-veft van Keyser *Henrick*, van 't geene dingh-taelen af te haelen, ende aen 't Keyzerlijke Hof-gericht van Spier te trecken. Insgelijck zoude hy des lands Ampten laten bedienen door bequaeme ende aldaer woonachtighe luyden, die de tael kenden, en hunne bedieninghen in eyghen hoofd waer namen; waer toe de inzaeten de naefte zouden zijn, zoo verre sy wichtigh bevonden wierden.

35. Daer en boven zoude hy gestaeden het recht van † vergeevingh, en alle geestijcke gunsten, zoo onlanx als wel eer aen den inwoonderen en hunne voor-ouderen toe-geftaen; ook der selver gebruyck en vruchten den besitteren onbespaerd laeten toe-koemen; als mede toefien, dat door hem ofte sijne Stad-houders de landen met geene onghewoene schattinghen of telaffen verdructt wierden, maer alleen wtgezet 't geen de Vry-heeren, Ridderen, en Steden eenstemmelijken zouden inwillighen. Daer neffens zoude hy aen sijne erf-Nederlanden geene brieven van * weder-neemingh ofte bezaet tegens de inzaeten ofte inwoonders van 't Vorstendom ofte Graeffschap vergunnen; ten ware aen yemant binnen sijne landen recht wierde geweygherd; wel verstaende dat een yegelijck voor sijn eyghen schuld zoude moeten instaan, ende daer over voor recht moeghen gedaeghd worden, daer sulx na der landen wetten pleegh te geschieden. Sijnen Stad-houder zoude hy mede met ernst belaffen, dese hoofd-stucken na te leeven; ende zoo daer yet teghens wierd gedaen ('t welk men geenfins verhoopte) zulk zouden de onderzaeten den Keyser, ofte (zoo die niet by de hand en was) den opper-Stad-holder moeghen voordraegen, om daer in zulke voorzieningh te doen, waer aen de inzaeten eengenoeghen zouden hebben. Dit verdragh zoude nerghens nadeligh wesen de vryheeden en de keuren der inwoonderen van Gelderland ofte Zutveen noch den Steden die van ouds het recht hadden van onder de Hantzee-iteeden te verschijnen. Voor 't laetste, zoude de Keyser de Vorstinne, weduwe van Gelder, haer wel eer aengeweefene houwelijck-gift

† *Casus adest. IVLIs rVbeVs CrVor beV fLVIt agrIs.*

I *Conspiraator. tardIVs arMa CapIs.*

2. *IVLla dIC eXperta Meas Vires prope DVren, An rapIdo pIsCI CarolVs esCa fVI.*

3. *Grandla Verba LoqVens qVI noLVIt eCCe SICaMber*

Sponde Brabantino sVbditVr Ipse DVCI.

4. *SICCIne, qVae tot beLLa sVLLIt, se GeLrLa rVfIs*

DedIdit, e paCeM DVX sVperatVs habet?

† *Privilegium de non evocando.*

‡ *Collationes vicariarum, uti vocant.*

* *Brieven van represallie.*

onbekom-

1543. onbekommerd laeten genieten. De Keyfer zoude van'tgeen voor heen geschreven staet den Vry-heeren, Ridderen, en Steden behoorlijke brieven van verzeekingh over-langhen. Gelijk ook de Hertogh van Cleve, wt kragt van dit verbond, als mede de Banner-heeren ende gezanten, zoo voor haer selven als voor alle Steden der landen van Gelder en Zutveen, voor zoo veel haer zulk aengingh, vast beloofden, aen den Keyzer, zijn Stad-houder ofte volmagtigheers te willen leveren en ontslyuten alle Steden, Schancken, Vestinghen en Sloten, onder het Vorstendom en Graeffschap behoorende. Ende om dat alleste bondigher zoude wesen en eeuwich duynen, heeft men hier van gemaakt drie eften eens luydende hand-vesten: waer van de twee met des Keyfers hand zijn onderteykend, met sijn groot zeghel bekraghtighd ende den gezanten gehandreykt: maer de derde brief is by de boven-genoemde Gelderisse volmagtigheers, om ten behoeve van den Keyfer bewaerd te worden, onder-geschreeven: Van welke de treffelijste waren Jan ende Marten van Rossum, neffens Honsteyn van weghen het Nymeghse vierdeel: van der Lip, wt den naem van de Vooghdij van Ruermond, behalven Wytenborst en Goer: van Vorden ende Hackfort als gemachtighde vanden Grave van's Heeren-bergh: van Voerst ende van Baer, van weghen het Graeffschap Zutveen: Arnhem, Rutenborgh en Scherpenzeel, van weghen de Velouw, ende alle gemeene Steden van Gelderland en Zutveen. Aldus gedaen binnen de hutte van den Keyfer, in't by-zijn van vele Vorsten ende Heeren, in't leggher voor Venloë, op den 12. van de Herfstmaend des iaers 1543.

36. Op het zelve passis den Keyfer eene waerschouwingh, in de Franse tael onder een onbekenden naem geschreeven, in de hand gesteecken, begriipende eenighe voorlaeghen en raed-geevinghen, om de Gelderisse in zedigheid ende onder sijne gehoorsaemheid te houden, die andersins om de wel-geleghenheyt en eyghenschap van haer land ongestaetigh ende tot wederspanningh hellende waren: gelijk sy in seftigh iaeren verwaerts onder hunne Vorsten genoegh hadden beweezen. Waer over het voor al nut en noodigh zoude wesen, dat het voorigh beslyt tusschen den Keyfer ende de landschap op-gericht onwankeligh en in sijne volle waarde bleef; zonder oyt eenigh gewagh te maken van't zelve te verbreeken, ofte immermeer te uppen van haer in te bryedelen, ofte te stellen onder de Cancellie ofte laegen Raed der Nederlanden. Hunne koop-luyden en handel-dryvers behoorden ook over al in sijne landen van herwaerts over op de heufte wyse te bejegenen: ende insgelijck des landschaps ofte Steden-gezanten in de Hoven niet langh op te houden, dan zoo haest als't moogbelyk ware met een kort en gunstigh bescheyd af te vaerdighen. Daer behalven, vermits de adel ende de Steden veeltijds verschilden ende geen een lijn en toogben; moest de Keyfer goede zorghdraghen, dat hy meest helde aen die zyde ende de selve boven hield, welke in trouwhertighheyt de openste was, ende waer op hy na sijn dunken best hadde te steunen; zoo nochtans, dat de teghen-zyde niet te eenemael en wierd onderdrucke. Welk een van de wichtighste leer-stucken was, die de Stadhouders in't bysonder hadden te betrachten, te weeten door hunne bescheydenheyt en vlytighen toeficht zoo veel wt te werken, dat geene van beyden

den moet liet vaeren. Raekende de bezettinghen, die zelve behoorden noch een wyl tijds in de Hoofdsteden gelaeten te worden, ende met daedelijke betaelingh vergenoeghd: om echter naderhand de onkosten te schouwen ofte te besnoeyen, docht het den Raed-geever genoegh, indien men slechts de Burghten van Montfort, Wachtendonck en Gelder, neffens de Steden Ruermond en Venloë met volk van oorlogh versorghde, ende aen eenighe edelen van dien ban zekere vereeringhen ofte dienselike gunsten toe-leyde; voor al aen zoodanighe, die bet huys van Burgondien goede diensten hadden beweezen. Hy oordeelde mede geraedzaam, dat men; eer Hensbergh en Sittard weder aen't Vorstendom Gulich te leveren, eerst van Montfort en Wachtendonck zoude handelen; ende voor al van des Vorstines luf-tocht, welke de vooghdij van Gelder bezat, elders te verlegghen, ende haer bet huys te Middelaer, daer eene vermaekelijke wooningh en ook gemax genoegh was, ofte een andere plaats aen te wijzen: waer mede men dan de bezettingh te Venloë zoude konnen bespaeren. Vorders ried hy binnen het bovenste Vierdeel, vermits het aen't gebied van Colen en Gulich aenpaelde, behalven het voertvolk, ook etlike ruytery in voor-raed te houden; om de wille meest van de snap-baenen, als gewoon zijnde de straeten te besetten ende voor den koop-luyden onveyligh te maken.

37. Belanghende het Berouw-eyland en't Graeffschap Zutveen, en wist hy geene bequaemer plaats wt te picken dan Lobeek ofte het Tol-huys, om daer mede, als met sleutelen en bryedels van de om-loopende stroomen, de aen-konsten en weghen loopende naer Nymeghen, Arnhem, Wageninghen, Tiel, Boemel en elders, toe te sluyten. Soo veel Zutveen in't bysonder betrof, wond hy, om de nabuyschap van Westfaelen en Munster, geene noodzakelyker Vestingh, dan Bredewoord: ende op den Velouw-streek, dan Wageninghen, Hattem en Harderwijk: welke Sloten en Steden, hoewel niet groot, immers vast en eer te bezetten waren, ende wel gelegghen om een haestighen inval te doen, ende de Over-Yssele, indien sy zich repten, in vrees en teughel te houden. Tot verzeekingh van de Velouw en was mede niet ondienstigh, in allen geval eene Stercke binnen Amersfoord op te werpen. Boven al het voorzede achtede hy noodwendigh, 500. ofte 600. ruyteren wt de inzaeten te werven, waer over twee ofte drie wt den adel, ende met namen Rossem, moghten te gebieden hebben: om de ridderchap alzoo te dienst-willigher ende steeds aen de hand te hebben. Ten ware mede niet quaed, eenighe burgbers in de vermaende Steden door bysondere vriendschap te verplichen, ende ofte de zelve ofte hunne kinderen met weldaaden en Ampten te begunstighen, na zeders staet en waerdigheyt; zoo niet by huys ende in Gelderland, immers in andere en nabuysche gewesten. Sulx diende mede in't werk gesteld ten aensien van de geestlyke luyden, ten eynde sy die het woord doen ende in achtaerbeyd zyn onder de gemeente, den onderzaeten de schuldige gehoorzaamheyt teghens den Vorst, ende sijne goed-aerdigheyt steeds moghten indrucken. Ten konde ook niet schaeden, eenighe verspieters onder duym op te houden, die de woorden, werken ende eens zeders gepoogh in't heymelijck gaede sloeghen: dat men mede alle, in't bysonder die des lands Ampten betraden, met ernst van hun plicht moest vermaenen, om recht ende gerechtighheyt te pleeghen, zander gunst, aensien en oophenlykingh van yemand. Eynedlycken wilde hy den Vorst van Cleve ende Mar-

1543. ten van *Roffem* den Keyfer aengepreesen hebben; vermits de een om zijne nabuergheyd en maght, ende d'ander om zijne kryghs-weetenfchap en byfondere ervarenheyd in 't ftuck van legers te voeren, hem ende den landen merkelyk voordeel ofte hinder konden aenbrengden. Alles verricht zijnde, is *Willem*, gelijk den Rijx-Vorften toe-ftaet, na begroetingh van den Keyfer, aen des zelfs taefel te gait genoodighd. Daerna braght hy *Roffem* ten voorschijn, dien hy van zijnen eed vryde, ende veroorlofde om in 's Keyzers dienst te treden; die *Roffem* ook gaerne in genade, ende met zijne bende, als een bedreeven en kloek Veld-heer, in zijne befoldinghe aen-nam. Wt Keyferlijken laft is doen mede de Prins van Oranje *René* met een Schoutaet vertrocken, om de Gelderfse en Zutveenaers met een nieuwen eed aen den Keyfer vast te maeken, ende van hen wt den naem zijns meesters in-gehuld te worden, als opperfte Stad-houder. Gelijk eerst tot *Nymeghen* ende vervolghens in de andere Steden is gefchied, al waer hy ten heylighen heeft gewooren, ende den Burgemeesteren, Schepenen, Raeden ende burgheren toe-geleghd, dat ze de Keyfer als getrouwe onderzaeten by hare oude keuren zoude laeten, ende tegens allen overlaft en leed, als een getrouw en genadigh Vorft, beschutten. Doch binnen *Doersburgh*, *Dotechem*, *Lochem* en *Groenlo* verneem ick dat *Ian van Keppel* Land-Droft van *Zutveen*, als volmaghtiger van *Chalon*, de huldighe heeft ontfanghen.

38. Hoewel de Keyfer voorheen het gantse Vorftendom van *Lutzenburgh* den Franssen weder had ontweldight, wt-genoomen alleen *Yvoix* en *Mommedij*; had nochtans der Franssen Koningh, passende op de gelegenheid dat de Keyfer de Gelderfse en Gulichers beoorloghde, de hoofd-stad *Lutzenburgh* op nieuws ingenoomen, ende wter maeten versterkt. Ende nademael nu 't geheele land, wtgefonderd *Thionville*, hem onderdaenigh was, is hy met zijn soon den Hertogh van *Orleans* weder naer huys gekeerd: wel wetende, dat de Keyfer, zijne dinghen in *Gelderland* verricht hebbende, de wapens voort teghens hen zoude wenden. Want *Landrechy* bereeds door den Grave van *Reux* belegerd was, by den welken sich *Gonzaga* op desen tijd gingh vermenghen met een deel van 't Keyzerlijke heyr, gevolghd van de swaere ruytery: waer mede *Landrechy* ende daer na *Guise* te gelijk zijn beslooten. Maer *Gonzaga*, die de Stad *Guise* met zijne ruyters genoegh plaeghde, was gedwonghen van daer op te breeken, ende naer 't legher voor *Landrechy* sich te begeeven, op de aenkomfte van de Fransse troppen wt *Lutzenburgh* onder het beleyd van *Brissac*. Waer over de *Henegouwers* en hunne nabuyren, die dagelijx van den Franssen aenstoortleeden, den Keyfer ootmoedelijken aen-ginghen: hy wilde, al eer *Vrankrijk* dieper in te trecken, *Landrechy* doch voor al eerst bemaghtighen, ende dien geheelen rack van 't gevaeren de Fransse qulegeefsten ontlasten. De Keyfer, boven al lofsijk en noodigh achtende de ontnoomene plaetsen weder te winnen, gaf ze gaerne gehoor: ende om zijne gefondheyd te bezorghen een weynigh ftilhoudende, is onlanx daer na *Landrechy* genaderd; by sich hebbende 4000. Duytse, 3000. Spaenfe ende ook 200 veele Italiaenfe voet-knechten, neffens 6000. Waelen ende 10000. Engelfse: 13000. ruyteren wt allerley

volkeren: de Nederlandfse schaeren wierden ten minsten op 12000. mannen gefchat. Andere stellen ook ontallijke meer Duytse en Italiaenen. Behalven *Gonzaga* een Italiaenfen Heer was daer mede *Ferdinand* Hertogh van *Alba*, Opper-Hof-meetter van den Keyfer, welken ons *Nederland* naderhand beter heeft leeren kennen, ende veele Grooten en Vorften wt *Duytsland* en *Nederland*: alzo de sprack sterk liep, dat de Koningh van *Vrankrijk* den Keyfer slagh wilde leveren. Daerna zijn de groote en kleyne ftucken gevoerd voor *Landrechy*, waer binnen wt des Koninx naem de Heer van *Landes* het bevel hadde, ende de wal en bol-werken zonder ophouden beschooren; zoo dat de muyr hier ende daer leelijken gaepde. Nochtans en waeghden fy geen storm, hoopende, dat de belegerde sich by gebreck van voorraed en andere dinghen van zelfs zouden geeven. Want fy in 't begin van den laetsten Herft-maend tot de wterfte armoede waren vervallen; wanneer de Koningh, alle zijne maght by een zaemelende omtrent *S. Quintin*, zijn legher gingh slaen by het Slot van *Cambresy*, quantuys om te vechten, daer hy echter nergens min op en dachte.

39. De Keyfer t'eenemael strijd-gierigh zijnde, liet de *Nederlandfse* Vorften van *Aerschoot* en *Bueren* ende den *Engheiffen Galop* aenfeegghen, dat fy met hun legher zouden verhuysen ende sich met hem t'famen voeghen; hoewel *Gonzaga* desen raed niet voor goed en keurde. Vermits de Fransse, dit gefchied zijnde, met de hinderbende (door den Grave van *S. Paul* en *Annebout* aengevoerd) ende overvloed van alleetende andere-waeren in de Stad zijn gefloopen, ververffende de oude bezettingh, welke van al het waeken en onghemack bereeds kuym was geworden, met nieuwe soldaeten, ende ftellende de Heeren *Varmin* en *Rochebaron* in stede van den siekelijken ende vermoeyden *Landes*. Daer na zijn 'er tuffchen de Fransse en Keyferfse daghelijx veele kleyne kamp-gevechten gehouden; tot dat eyndelijken Koningh *François*, die nu zijn aenflagh had volbraght ende zijn eer genoegh verdedight, in den na-nacht met zijn leger is op-gekraemd. De Keyferfse des Koninx af-tocht in den dagheraed verneemende, bestonden wt laft des Keyfers, doch laeter als 't wel behoorde, met de lichte ruyterye de after-troppen aente randen. *François* dit fiende, beval des vyands verdeylde maght door de benden van den *Dolfin* aente grypen, van de welke fy in een schielijken aen-val met kleyne moeyten zijn verlaegghen ende rughwaerts gedreeven. Eenighe rekenen dese voorfichtigheyd ende wel beleyden tocht onder de heerlijxte en dapperfte daeden van den Koningh; dit alleenigh laekende, dat hy, na 't ontzetten van *Landrechies*, een gevaerlijk werk aengingh, al te langh aen die plaets vertuckende, ende de gantse Keyferlijke heyr-kragt bod geevende om hem te overvallen. In 't begin van den winter quam de Keyfer naer *Kamerick*; daer hy zijne lijf-bende in-legherde, vermits die Stad den Franssen niet seer haetigh en was; wt zaeke van 't Keyferlijke legher, van 't welk fy groot ongerief klaegghde geleeden te hebben. De Raed opende van stonden aen voor den Keyfer de poorten, die daer na den burgheren wt mis-vertrouwen een steeuwigh Slot op den neusgingh legghen, aen een verheeven plaets gebouwd, en 't zelve met volk

1543. volk vervullen. 't En verliep niet langh, dat hy *sijn* Onder-Koningh van Sicilien *Gonzaga* ende *Castilio* Italiaensse Heeren naer Engeland aen Koningh *Henrick* den achten af-schickte, die hem aenprickelden, om op Vrankrijk over te scheepen, ende *François* gemeener hand te bestryden. *Gonzaga* met prachtige geschenken te rugge keerende boodschapte, dat *Hen-*

rick, over langh wt eyghen drift op de Franse vergramd, teghens de aen-staende Lente met eene geweldigh heyr in Vrankrijk zoude wesen; om den Keyfer (gelijk wel eer des zelfs groot-vader *Maximiliaen* in de Nederlandse en Franse onrusten) het oorloghs-pack te helpen verlichten.

Om dat de landen van Gelder en Kleve aen en meestendeels onder een zijn geleeghen, ende beyder-zijdse Vorsten meermaels in gemeenschap van houwelijxe en andere verbonden getreden; willen wy, zoo om de wille van Hertogh *Willem* als tot dienst en ververffingh van de nieuws-gierighe, after dit Deel in voeghen een kort vervolg van de Cleefse Graven en Hertogen. volgende meest den draed van *Tesmaker* en den Dom-heer *Streithaghen*: waer mede de Leezer zich magh vernoeghen ter tijd toe hy syne volle lust boete met het door-snuffelen van het heerlijk werk, 't vvelk rechtevoort in de Hoog-duytsse spraek daer van onder handen ende ten naefsten by gereed heeft de hoogh-geleerde Heer *Enich* Kerken-dienaer tot Wezel.

GESLACHT - BERT van de GRAVEN VAN KLEVE.

Walter, de laetste van dien ouden stam † Grave van Teisterband; wiens dochter

Beatrix tot een man had *DIDERICK* Vooghd van Cleve, ende daer by eene tweede

Beatrix, welke houwelijk in-gaende met den beruchten *ELIAS GRAIL*, eersten Grave van Cleve, die 734. 's iaers voor syne vrouw is gestorven, ter wereld heeft gebracht

DIDERICK tweeden Grave van Cleve, ende na dood van sijn moederlijken oud-vader, mede van Teisterband, gestorven in 't iaer 759. hebbende by <i>Ida</i> Gravin van Henegouw geteelt	<i>Gover</i> Grave van Loon.	<i>Koenraed</i> Grave van Hessen.
---	---------------------------------------	--

REYNALD , den dierenden Grave van Cleve en Teisterband, die in den iaere 770. stierf, ende by <i>Isabelle</i> ofte <i>Adelbeyd</i> , dochter van den Hertogh van Ardenne en Limburgh, verweckte	<i>Ida</i> Gravin van Kuyk.
--	--------------------------------

LUDOLF, (andere heeten hem *Loon* ofte *Koen*) vierden Grave van Cleve en Teisterb. over-leeden 790. wiens vrouw *Aleyd*, dochter van *Sigebert* Hertogh van Guienne ofte Languedoc, moeder wierd van

IAN vijfden Gr. van Cleve en Teist. gestorven in 't iaer 801. die tot eene bed-gezelle had *Constansia*, dochter van *Michael* *Ciropalates*, en by haer twee zoonen

ROBERT zefften Grave, gestorven in 't iaer 806. zonder by *Garing* ofte *Mechteld* dochter des Hertoghs van Lotringen eenighe kinderen te winnen.

BALDUIN ofte *Balderick*, na sijn broeders dood zevenden Grave, gestorven 822. Wt hem ende *Hildegard* dochter van *Lodewijk* Grave van Geneve zijn gebooren

† *Siet van de Graven van Teisterband 't eyndens het 5. boek.*

wierden ten
Andere stel-
Italiaenen.
er was daer
4, Opper-
ten ons Ne-
ren kennen,
duytsland en
iep, dat de
slagh wilde
kleyne stuc-
binnen wt
les het bevel
zonder op-
tyr hier ende
n waegghen
elegerde sich
dinghen van
egin van den
ste armoede
gh, alle sijne
S. Quintin,
Cambresy,
ater nergens

gierigh zijn-
n *Arschot* en
aenlegghen,
huysen ende
ewel *Gonza-*
urde. Ver-
met de hin-
Paul en *An-*
van alle eet-
jn gesloopen,
welke van al
s kuym was
ende stellen-
tron in stede
den *Lander*.
en Keysette
chten gehou-
François, die
e sijn eer ge-
met sijn leger
s Koninx af-
le, bestonden
als 't wel be-
after-troppen
, beval des
enden van
welke sy in
moeyten sijn
eeven. Een-
ende wel be-
en dapperste
alleenigh lae-
Landrechies,
l te langh aen
antse Keyfer-
n hem te over-
nter quam de
sijne lijf-bende
Franffen niet
n 't Keyferlij-
gerief klaegh-
d opende van
poorten, die
trouwen een
legghen, aen
n 't zelve met
volk

LODEWYK achtste Grave, die in 't iaer 827. vrouw en kinder-loos afstierf. **EVERHARD** na dood sijns broeders negende Grave, gestorven in 't iaer 835. Sijn wijf was *Bertha* dochter van *Lodew.* Hertogh van *Beyeren*, en syne kinderen *Robert* aen wien de vader tot een kindsdeel en leen gaf het Graeffschap van *Teisterband*. Syne vrouw *Cunigund*, dochter van den Grave van *Hoey*, was moeder van.

LUTGARD tiende Grave, die onder 't getal der Heylighen staet, ende in 't iaer 879. is overleeden. Syne gemael *Bertha*, dochter van Keyser *Arnulf*, heeft hem vader gemaakt van *Berengaer* Billichop van *Tul.* *Dirk*, waer van spruyten de Heeren van *Altena*. *Lodewijk*, vader van de vordere Grave van *Teiff.* *Robert*, de eerste van de Heeren van *Heufden*.

BALDERICK den tweeden, elfden Grave, gestorven op het iaer 917. Hy wan by *Mechteld* dochter van den Hertogh van *Saxen*. *Rijcsfrid* Grave van *Twent*, wiens zoon *Balderick* 15. Billichop van *Utrecht* het Graeffschap aen de kerk † wegh schonk.

† Van dese sijne giste en vind ick geen blykin de Geschied. van *Utrecht*, dan wel dat hy van den Keyseren vele plaetsen en vybeeden voor de kerk heeft verworven.

ARNOLD twaelfden Grave; wiens vrouw was *Cunigund*, dochter van den Land-grave van *Duringen*. Syne dood word gribeld op 't iaer 962. *Mechteld* Gravin van *Loon*. *Agnet*.

BALDERICK de driede, 13. Grave, stierf in 't iaer 1000. ende was gepaerd met *Adela*, dochter van *Wichman* Grave van *Zutphen*, ende weduwe van *Imood* Grave van *Redichem* op de *Velouw*. *Adela* getrouwd met *Godefroy* van *Pont Voogd* van *Gelder*.

KONRAED 14. Grave stierf in 't iaer 1041. ende had by *Catharine* van *Zeyn* drie zoonen

DIDERICK den tweeden, 15. Grave, gezezyd den *Vliegber*, gestorven op het iaer 1085. die wt *Agnes*, dochter van *Adolf* van *Salingh* steven eersten Grave van *Schouwenburgh* en *Ritbergh*, heeft na-gelaeten *Koenraed*. *Lambert*.

DIDERICK den drieden, 16. Grave, die in 't iaer 1114. is overleeden, ende by *Marca* van *Hennenbergh* geene kinderen heeft geteelt. **ARNOLD** den tweeden, na sijns broeders afsterven 17. Grave, die gestorven is in 't iaer 1162. ende by *Ida* van *Smaben*, dochter van *Koenraed* ende zuster van Keyser *Frederick* *Yferbaerd*, heeft verweckt

DIDERICK den vierden, 18. Grave, gestorven 1189. Syne vrouw *Adelbeyd*, dochter van *Gover* met den *Baerd* Hertogh van *Brabanden* *Lotrijk*, heeft gebaert eene dochter *Adelbeyd*, getrouwd aen *Dirk* den 7. Grave van *Holland*. **ARNOLD** den drieden, die na sijn broeder wierd 19. Grave, ende in echt leefde met *Adelbeyd* (andere noemen ze *Margriet*) dochter van *Floris* den drieden, Grave van *Holland*. Hy stierf op het iaer 1210. *Adelbeyd* Gravin van *der Mark*. *Margriet* Gravin van *Are* en *Meer*.

ARNOLD den vierden, 20. Grave, gestorven 1218. Syne bed-genoote was *Catharine*, dochter van *Henrick* Hertogh van *Limburgh*.

DIDERICK de vijfde, 21. Grave, overleeden in 't iaer 1244.

Mechteld, eenighe dochter en erf-uyterfse van den Grave van *Dinflaken*, heeft dat Graeffschap aen hem ten houwelijck en ervelijcken onder *Cleve* gebraght. Haer beyder zoon was

DIDERICK de sesste, 22. Grave, gestorven in 't iaer 1261. had tot eene vrouw *Isabelle*, dochter van *Henrick* Hertogh van *Braband*, ende daer by dese kinderen

DIDERICK den zevenden, 23. Grave, die op het iaer 1275. omquam in een strijd. Hy was * tweemaal gehelijkt, eerst met *Dirk* *Luyf* Heer van *Dinflaken*, die twee dochters had, d'ene gepaerd met den Heer van *Dollendorf*, en d'andere met *Geeraert* van *Durby*. *Iutte* getrouwd aen *Wabaem* Hertogh van *Limburgh*, ende moeder van *Ernyard* de huysvrouw van *Reynald* van *Gelder*. *Margriet* vrouw van *Oibo* den drieden, Grave van *Gelder*.

* Indien dese Tafel niet en liegh, is deer, 't welk een groot wonder sebynt, d'eerst geweest onder alle de Graven van *Cleve* en *Teisterb.* die twee wijven heeft getrouwt.

Walburgh dochter van den *Lutzenburgh*, waer wt zijn gebooren Daer na met *Adelheyd*, dochter van *Henrick van Heynsbergh*, waer mede hy won het Graeffchap Hulkenraed met het halve Graeffchap van *Saffenbergh*, neffens dese kinderen

<p>DIDERICK de achtste, 24 Grave, gestorven in 't iaer 1305. die insgelijx 2. vrouwe hadde</p>	<p><i>Elizabeth</i> vrouw vā <i>Geeraert</i> van <i>Gulich</i>.</p>	<p><i>Diderick</i> Grave van <i>Hulkenrade</i>, en Heer vā <i>Thombergen</i>, man van <i>Aleyd</i>, dochter van <i>Rudolf van Rifferscheyt</i> Heer van <i>Milendonk</i>.</p>	<p><i>Otho</i> Prooft van <i>Gerion</i> tot <i>Colen</i>.</p>	<p><i>Reynold</i> Heer van <i>Bergen op Zoom</i>. <i>Elizabeth</i> getrouwd aen <i>Willem</i> Grave van den <i>Bergh</i>. <i>Margriet</i> vrouw van <i>Diderick</i> Grave van <i>Meurs</i>.</p>
---	---	---	---	---

De eerste was *Irmgard*, dochter van *Otho* den drien, Grave van *Gelder*, die moeder wierd van De anderde *Margriet van Hapsburgh*, dochter van *Everhard*, die broeder was van *Keyser Rudolf*, wt de welke zijn voort-gekoemen

<p>OTHO 25. Grave, gestorvē 1311. Hy verwekte by <i>Adelheyd</i>, dochter van <i>Engelb.</i> den 2. Grave van der <i>Mark</i>, <i>Irmgard</i>, getrouwd aen <i>Iau van Arkel</i> den 14. ende by de tweede vrouw <i>Mechteld van Wernenburgh</i> geene kinderen.</p>	<p><i>Irmgard</i> gehlyckt aen <i>Geraert van Parwijs</i> Grave van <i>Hoorn</i>, ende moeder van <i>Diderick</i> en <i>Ian</i> Heeren van <i>Parwijs</i>, <i>Kraenenburgh</i>, <i>Hoorn</i>, en <i>Herlaer</i>.</p>	<p>DIDERICK de 9e. 26. Grave, gestorvē 1375. Hy heeft by <i>Margriet</i>, dochter van <i>Reynald</i> Grave van <i>Gelder</i>, gewonnen <i>Margriet</i>, die door haere trouw met <i>Adolf van der Mark</i> de ervenis van <i>Cleve</i> aen 't <i>Huys</i> van der <i>Mark</i> heeft over-gezet.</p>	<p>IAN de tweede, 27. Grave, die mede sijn broeder is gevolghd, hebbende by <i>Mechteld</i>, dochter van <i>Reynald</i> den tweeden, eersten Hertogh van <i>Gelder</i>, geene na-zaeten geteelt. Met hem is op den iaere 1368. af-gestorven de manelyke na-laetenschap van <i>Elias</i>, ende 't land van <i>Cleve</i> aen-bestorven.</p>	<p><i>Everhard</i> is in syne kindffe iaeren gestorven. <i>Mechteld</i> was getrouwd met <i>Henrick</i> Land-grave van <i>Hessen</i>. <i>Anna</i> met <i>Godefroy</i> Grave van <i>Arentsbergh</i>. <i>Agenes</i> aen <i>Adolf van den Bergh</i>.</p>
---	--	--	--	---

† *Zommige*, die ze blootelyken beetten aene dochter van *Reynald* Grave van *Gelder*, sebjinen geen onderscheyd te maeken tusschen *Reynald* den eersten, Grave; en *Reynald* den tweeden, eersten Hertogh.

ADOLF, Munsterse en daer na *Kolense* Bisschop, werpende den muts in de netelen, heeft getrouwt *Margriet*, dochter van *Geeraert van Gulich* Grave van den *Bergh*, ende, na 't kinde-loos af-sterven van sijnoom *Ian*, niet tegenstaende de voor-wendinghen en wapenen van *Diderick van Hoorn* en *Otho van Arkel*, zoo met geweld als met gunst van de in-zaeten sich een wegh gebaent en in 't bezit gestelt van 't *Cleeffse* Graeffschap; als mede, na dood van beyde syne broeders *Engelbert* en *Diderick*, be-erft het land van der *Mark*. Hy stierf in 't iaer 1394. after-laetende acht dochters en drie zoonen.

Volghen nu de HERTOGHEN VAN KLEVE wt het Huys van der Mark.

<p><i>Margriet</i> getrouwd aen <i>Albert van Beyeren</i> Grave van <i>Holland</i>.</p>	<p><i>Beatrix</i> (eenige noemenze <i>Engelberta</i>) aen <i>Freder.</i> Grave van <i>Meurs</i>.</p>	<p><i>Catharine</i> aen den Heer van <i>Moreberg</i>; andere willen dat sijn maeghd gestorven zy.</p>	<p>ADOLF 29. Grave van <i>Cleve</i>, die in iaer 1417. door <i>Keyser Sigismund</i> op den <i>Rijx-dagh</i> te <i>Constants</i> met <i>Amadis</i> Grave van <i>Savoye</i> tot een Hertogh wierd verhooghhd. Is gestorven in 't iaer 1448. ende heeft twee vrouwen gehad</p>	<p><i>Geeraert</i> Grave van der <i>Mark</i>. <i>Diderick</i> Heer van <i>Dinilaken</i>. <i>Lutte</i> huysvrouw vā <i>Willem</i> Hertogh van <i>Gulich</i>. <i>Elizabeth</i> getrouwd met <i>Reynald</i> van <i>Valkenburgh</i>, en daer na met <i>Eyederick</i> <i>Palts-grave</i>.</p>
---	--	---	--	--

Agnes dochter van *Robert* *Palts-grave* en *Keyser*, die niet en heeft gekraemt. — *Marie* dochter van *Ian* den Onverstaegden Hertogh van *Burgondien*, wt de welke zijn ter wereld gekoemen

DER TIENDE

R I Z I A N

en kinds-
Lijap van
Cumigand,
in Hoey,

Robert, de
eerste van
de Heeren
van Heuf-
den.

Balderick
ap aen de

in de Ge-
den Keyse-
kerk beeft

Ag-
nes.

ouwd met
van Pont
vā Gelder.

en

Koenraed.
Lambert.

terven 17.
by *Ida* van
van *Keyser*

Adelheyd
Gravin van
der *Mark*.
Margriet
Gravin van
re en Meer.

raeffchap
as
dochter

Walraem
burgh, ende
ard de huys-
d van *Gelder*.
n *Otho* den
in *Gelder*.

Walburgh

IAN tweede Hertogh, geſtorven in 't iaer 1481. Hy had tot eene vrouw *Elizabeth* dochter en crve van *Ian* Grave van *Nevers*

Adolf Heer van *Raveſteinen* *Wijnendael*. Hy teelde by *Catharine* vā *Portugael* *Philips*, die by *Françoise* van *Lutzenburgh* geene kinderen over-gaderde.

Margriet getrouwd aen *Willem* van *Beyeren*, daer na aen *Ulrick* Grave van *Wurtenbergh*.

Elizabeth aen *Henrick* Grave van *Swartzenburgh*.

Catharine aen *Arnold* van *Egmond* Hertogh van *Gelder*.

Helene aen *Henrick* den *Vreedzaemen*, Hertogh van *Brunfwijk*.

Marie aen *Karel* van *Valois* Hertogh van *Orleans*.

Agnes aen *Karel* Koningh van *Navarre*.

IAN de tweede, driede Vorſt van *Cleve*, gezeyd de *Kinder-maeker* (alzoohy van 63. ſpeel-kinderen vader was) ſtierf 1521. ende had by *Mecheld*, dochter van *Henrick* Land-grave van *Heſſen*

Adolf ſtierf in 't iaer 1498. zonder lijfs-erven.

Engelbert Hertogh van *Nevers*, daerde Hertoghen van *Nevers* van afdaelen.

Diderick Grave van *Valois*, liet geene kinderen achter.

Philips Opper-Biſchop van *Reims*. *Marie* is vryſter geſtorven.

IAN den drienden, vierden Hertogh van *Cleve*, achtſten van *Gulich*, zekſten van den *Bergh*, ende 17. Grave van der *Mark*, daer behalven Heer van *Ravensburgh*, *Ravenſteyn*, *Gennep*, *Dinſlaken*, *Holt*, *Heinsbergh*, *Born*, *Bruggen* en *Blankenbergh*, geſtorven in 't iaer 1539. Van ſyne vrouw *Marie*, eenighe dochter en erfgenaeme van *Willem* Hertogh van *Gulich* en den *Bergh*, heeft hy met by-ſlaepen gewonnen ende aen *Cleve* vereenicht beyde die Vorſtendommen, neffens het Graeffchap van *Ravensburgh*.

Anne getrouwd met *Philips* de drienden Grave van *Waldeck*.

Adolf ſtierf 1525 vryer in *Spanien*.

Sibille vrouw van *Hans* *Frederick* Keur-vorſt van *Saxen*.

Anne getrouwd met *Henrick* den achtſten Koningh van *Engeland*: dan wierd om haere onvruchtbaerheyd, ofte eer wt moedwilligheyd, weder verlaeten.

WILLEM Hertogh van *Cleve*, *Gulich*, *Bergh*, Grave van der *Mark* en *Ravensburgh*, is ontſlaepen in 't iaer 1592. ende heeft by *Marie* van *Ooſtenryk* dochter van *Keyſer Ferdinand* verweckt

Amelia is vryſter verleden.

Marie getrouwd met *Albert* *Frederick* Keur-Vorſt van *Brandenburgh*.

Anne aen *Philips* *Lodewijk* Palts-grave van *Nieuburgh*.

Magdaleen aen *Ian* Hertogh van *Zweebrugghen*.

Karel *Frederick* is in ſyne leughd te *Romen* geſtorven.

Elizabeth ſtierf nocheen kind zijnde.

Sibille gepaerd met *Karel* van *Ooſtenryk* Mark-grave van *Burgouw*.

HANS WILLEM, de laetſte van dien ſtam Hertogh van *Cleve*, had twee vrouwen, *Jacobe* Mark-gravin van *Baden*, ende daer na *Antonette* dochter van *Karel* Hertogh van *Loſtringen*, dan by geene van beyde kinderen. Hy is geſtorven in 't iaer 1609. ende eerſt in den iaere 1628. te *Duffeldorp* begraven.

Over de ledighe ervenis zijn 'er onder de Vorſten van *Brandenburgh* en *Nieuburgh* doodelijke verſchillen en oorloghen gereeſen, ende eerſt in 't iaer 1629. door de *Ho. Moeg. Heeren* Staeten der Vereenighder *Nederlanden* voor den tijd van 25. iaeren te ſlaepen gelegd; op deſen voet, dat middeler-wijl de *Nieuburgher* *Gulich* en *Berghs-land* met *Raveſteyn*, *Winendael* en *Breskes* in *Vlaenderen*; ende de Vorſten van *Brandenburgh* de lāden van *Cleve* en der *Mark* met de helfte van *Ravensburgh* zouden bezitten.

Albert *Frederick* man van *Marie* oudſte dochter van *Cleve*, was vader van

HANS SIGISMUND. Dees van

IURIEN WILLEM. Wiens zoon is

FREDERICK WILLEM, Keur-Vorſt, tegenwoordighe Hertogh van *Cleve*, in echt leevende met *LOUYSE*, dochter van *FREDERICK* *HENRICK* Prins van *Oranje*.